

## Praksis i Alpene

*Elevar ved Villmarkslinja på Voss jordbrukskule får  
jobbe som kajakk- og raftinggaidar i Austerrike*

**SIDE 24**

## Samarbeid mellom skole, opplæring og arbeidsliv

Senter for internasjonalisering av utdanning (SIU) utgir SIU-magasinet to ganger i året. Magasinet for grunnopplæringen skal bidra til å øke kunnskapsgrunnlaget for internasjonalisering i norsk skole og opplæring, og formidler artikler om faglig utvikling, samt nasjonale og internasjonale trender.

Målet med denne utgaven er blant annet å gi gode eksempler på internasjonalt samarbeid mellom grunnopplæringen og arbeidslivet. Strategiske partnerskap mellom aktører i ulike sektorer vil gjøre utdanningen mer relevant. Internasjonalisering vil samtidig bidra til å gi elever og lærlinger kompetanse for et arbeidsliv som blir stadig mer globalisert.

Prosjektene som omtales i denne utgaven av SIU-magasinet er innen strategiske partnerskap og mobilitet, to hovedaktiviteter i EUs nye utdanningsprogram Erasmus+.

Et eksempel på et internasjonalt samarbeidsprosjekt som knytter bånd mellom skole og arbeidsliv, er Foss videregående skole, hvor elever får prøve seg som gründere. De starter og drifter reelle bedrifter, og vil nå satse på det europeiske markedet.

Ved å formidle resultater fra prosjektene, ønsker SIU å inspirere flere aktører innen grunnopplæringen til å starte internasjonalt samarbeid i utdanning og opplæring.

## SIU-magasinet

**UTGITT AV:** Senter for internasjonalisering av utdanning (SIU), november 2014.

**ANSVARLIG REDAKTØR:** Kristin Solheim

**REDAKTØR:** Frøy Katrine Myrhol

**REDAKSJON:** Runo Isaksen, Kjersti Brown og Frøy Katrine Myrhol

**RÅDGIVENDE GRUPPE:** Vigdis Berg,

Stig Pedersen og Kjersti Skjervheim

**FORSIDEFOTO:** Paul Sigve Amundsen

**UTFORMING OG TRYKK:** Bodoni AS

**OPPLAG:** 8500

**ISSN:** 1893-9678



16

### 04 Kompetanse for fremtiden

Internasjonal kompetanse er noe alle må ha med seg i et globalisert arbeidsmarked, mener kunnskapsminister Torbjørn Røe Isaksen.

### 05 Ny tid, ny læring

Hva slags kompetanse trengs i det 21. århundret? Ludvigsen-utvalget jobber med en utredning om fremtidens skole.

### 07 Aktive skolar får godt rykte

Grunnskolanes største utbytte av internasjonalisering er godt omdømme, ifølge ei undersøkning.

### STRATEGISKE PARTNERSKAP

#### 08 Industrier i utkantene

Skoler i utkanten av Europa skal utforske elevenes muligheter i arbeidslivet.

#### 10 Attføringshotell gir ny start

De aller fleste ansatte som du møter på PS-hotell, er på attføring.

#### 16 Norske gründere ut i Europa

Elevene på Foss vgs står på terskelen til Europa med ungdomsbedriftene sine.

**UNGE GRÜNDERE:** De fem elevene i DryPal har utviklet plasttrekk til vesker, som skal beskytte mot vær og vind. Ragnhild Helgen viser frem prototypen. Foto: Sveinung Ystad

### 19 Dyrker kreativitet og framtidstro

Ambjørnød skole i Fredrikstad samarbeider med europeiske skoler for å forberede elevene på arbeidslivet.

### 20 Lærer norsk språk og kultur i naturen

Voksenpedagogisk senter i Ringsaker har tatt inkludering og språklæring ut i skog og mark.

### MOBILITET

#### 22 Mest midler til Trøndelagsfylkene

Trøndelagsfylkene har fått mest midler i årets Erasmus+ tildeling.

#### 24 Saman står ein sterkare

Sidan 2006 har rundt 500 yrkesfagselevær på Voss fått arbeidspraksis i Europa.

#### 28 Utenlandsopphold for lærere

Ansatte ved Løkeberg skole og Elvebakken skole skal hospitere ved andre skoler i Europa.

#### 30 Digitale ressurser

Digitale ressurser kan bidra til internasjonalisering hjemme i klasserommet.

SIU-magasinet utgis av Senter for internasjonalisering av utdanning (SIU), et nasjonalt kompetansesenter for internasjonalisering i utdanning. Magasinet utgis to ganger årlig. Tematikk og målgruppe varierer fra utgave til utgave, og gjenspeiler slik SIUs mandat om å være nasjonalt kompetansesenter for internasjonalisering i hele utdanningssektoren. SIU-magasinet representerer ikke nødvendigvis SIUs offisielle syn. Magasinet distribueres gratis.

## SIU tar over flere ordninger



**Kunnskapsdepartementet har vedtatt at SIU overtar flere tilskuddsordninger rettet mot videregående skole fra Fylkesmannen i Vest-Agder. Den største oppgaven blir å administrere ordningen hvor norske elever tar videregående skole på franske lyceer. Den har eksistert helt siden 1918, og årlig tas det opp 22 norske elever som får reise til Rouen, Bayeux og Lyon. I tillegg skal SIU overta forvaltningen av flere andre mindre ordninger. Disse er blant andre opptak av norske elever til United World College (UWC), stipend til studieturer i Frankrike for fransklærere- og elever (Trollstipendet), og elevstipend til sommerkurs i Tyskland. SIU overtar alle ordningene fra 2015.**

### Utlysninger i EØS-midlene

De tre EFTA-landene (Norge, Island og Liechtenstein) skal sammen bidra med midler til sosial og økonomisk utjevning i Europa. Stipendprogrammene er en måte å styrke det bilaterale forholdet mellom EFTA-landene og mottakerlandene (Bulgaria, Estland, Latvia, Litauen, Polen, Romania, Slovakia, Slovenia, Spania, Tsjekkia og Ungarn). Utdanning og forskning er blant satsingsområdene.

Nå har alle landene publisert utlysninger for samarbeidsprosjekter, også innen grunnopplæringen. Informasjon om disse finnes under EØS-midlene på [www.siu.no](http://www.siu.no). Tiltakene er godt finansierte, men det er en utfordring for flere av landene å finne samarbeidspartnere i Norge. Interesserte aktører kan kontakte SIU for mer informasjon.

I perioden 2009-2014 (2016) vil Norge bidra med om lag 14 milliarder NOK.

### Ny Internasjonaliseringskonferanse for grunnopplæringen

Etter inspirasjon fra den årlige Internasjonaliseringskonferansen for høyere utdanning, vil SIU også tilby institusjoner innenfor grunnopplæring en årlig konferanse for internasjonalisering i utdanning. Første IKG arrangeres høsten 2015.

Tanken er å skape IKG15 sammen med målgruppene. I planleggingsperioden vil SIU samarbeide med sentrale aktører for å etablere eierskap i sektoren om konferansen. SIU ønsker også å rulle vertsksrollen til samarbeidende aktører, slik som lærerutdanningsinstitusjoner, fylkeskommuner og regionale europakontorer.

Neste års IKG15 vil berøre tematiske spørsmål innenfor pedagogikk og didaktikk, også med tanke på nasjonale prioriteringer, opplyser avdelingsdirektør på SIU, Erik Duncan. Foruten å handle om internasjonalisering i klasserommet, skal konferansen også ta for seg internasjonalisering i yrkes- og arbeidsliv og voksnes læring. SIU vil belyse utviklingstrender i sektoren og gjennomføre workshops for å synliggjøre «beste praksis».

– IKG15 blir annerledes enn tidligere konferanser som tok utgangspunkt i spesifikke utdanningsprogrammer. Dette blir en utdanningskonferanse hvor vi løfter blikket og gir et bredere perspektiv til internasjonalisering i grunnopplæring gjennom å koble teori og praksis, sier Duncan.



### Fremhever vinnere av Språkprisen

Europakommisjonen gir ut en publikasjon med oversikt over rundt 250 utmerkede prosjekter som har mottatt Den europeiske Språkprisen (European Language Label) i perioden 2006-2013. Språkprisen deles ut hvert år til nyskapende prosjekter som har bidratt til å fremme læring av språk, og som dermed gir bedre muligheter for utdanning og arbeid. Tre norske prosjekter og institusjoner er med i publikasjonen: Det flerspråklige bibliotek, Sogn videregående skole og Vennesla videregående skole.

Publikasjonen kan lastes ned fra nettsidene til Europakommisjonen. SIU er ansvarlige for tildelingen av European Language Label i Norge.

[SIU.NO/SPRAKPRISEN](http://SIU.NO/SPRAKPRISEN)



Erasmus+ er EUs program for utdanning, opplæring, ungdom og idrett for perioden 2014-2020. Programmet retter seg mot alle utdanningsnivåer.

For mer informasjon og søknadsskjema:

[SIU.NO/ERASMUSPLUS](http://SIU.NO/ERASMUSPLUS)

For mer informasjon om ungdomsdelen av programmet:

[AKTIVUNGDOM.EU](http://AKTIVUNGDOM.EU)

**AKTIV UNGDOM**

Internasjonal kompetanse er noe alle må ha med seg i bagasjen i et stadig mer globalisert arbeidsmarked, skriver kunnskapsminister *Torbjørn Røe Isaksen*.

# Kompetanse for fremtiden

**NORSK SKOLE** skal gi alle elever den kunnskapen og kompetansen de trenger i livet. Den skal forberede dem på veien til videre utdanning og arbeidsliv. Ingen vet hvordan fremtiden blir seende ut, men vi vet nok til å si at internasjonal kompetanse er noe alle må ha med seg i bagasjen i et stadig mer globalisert arbeidsmarked.

Det er mye skolen skal legge i den bagasjen. Senter for internasjonalisering av utdanning (SIU) skal bidra til at flest mulig elever og studenter kan skaffe seg internasjonal kompetanse og nettverk. SIU forvalter en rekke programmer som alle fra barnehage og skole til voksenopplæring kan delta i, og som jeg håper langt flere vil benytte seg av i årene som kommer.

## Internasjonale arbeidsplasser

Vi er et lite land med lange tradisjoner for internasjonalt samarbeid på alle nivåer, og nordmenn har i generasjoner søkt utover landets grenser av eventyrlyst eller i handelsøyemed. I dag trenger man ikke dra ut av landet for å erfare internasjonaliseringen. I det arbeidslivet som venter elevene nasjonalt er stort sett alle arbeidsplasser internasjonale.

Enten man skal bli bonde, sykepleier, bilmekaniker eller forsker vil man oppleve å forholde seg til internasjonalt samarbeid. Man vil møte kolleger, pasienter og kunder fra andre land, enten det er i Norge eller fordi man arbeider i utlandet. Internasjonaliseringen av arbeidsmarkedet vil forsterke seg i fremtiden.

## Bedre språk- og kulturkompetanse

Dette er veldig spennende, men vi må også

forberede oss på de utfordringene dette representerer. Aktivt internasjonalt samarbeid i utdanningen, helt fra barnehagen til universitet og høyskole, vil være avgjørende for å forberede barn og unge for dette. Vi trenger bedre språk- og kulturkompetanse for å utvikle vellykket samarbeid om forskning og næringsliv i både fjerne og nære land. Dette har også stor verdi i seg selv for den enkeltes identitetsdannelse.

Jeg dro på utveksling til USA da jeg gikk på videregående. Det var en opplevelse som satte spor for livet. Da jeg kom kjente jeg bare det USA jeg hadde sett på TV – det vil stort sett si California, med strender og storbyliv. Jeg havnet imidlertid på Carl Junction High School, i et hjørne av Missouri. Noe ganske annet enn Hollywood. Men det at verden ofte ikke er slik man antar var en av de viktigste tingene jeg lærte.

## Muligheter for utdanningssamarbeid

SIU forvalter en rekke programmer som gir muligheter for utdanningssamarbeid over hele verden. Erasmus+ er EUs nye store program for utdanning, opplæring, ungdom og idrett. Det tilbyr samarbeidsmuligheter også

utenfor Europa og dekker hele utdanningsløpet. Erasmus+ inneholder mange flere tilbud enn fysisk mobilitet eller skoleutveksling.

Jeg vil spesielt nevne eTwinning, som er en nettbasert samarbeidsportal rettet mot elever og lærere i grunnsopplæringen. Det er lett å delta, og eTwinning tilbyr ulike samarbeidsverktøy for elever og lærere som vil samarbeide om ulike pedagogiske opplegg, som involverer elever over hele Europa. Mer enn tusen norske skoler og barnehager er nå med i eTwinning-nettverket som på europeisk nivå omfatter 125.000 skoler.

Det mangler altså ikke på muligheter for på et tidlig tidspunkt i livet å skaffe seg internasjonal kompetanse, og ikke minst nettverk som kan være svært nyttig i videre utdanning og yrkeskarriere nasjonalt eller internasjonalt. SIU vil bidra til at så mange som mulig kommer med i dette spennende og viktige samarbeidet for de som skal bygge fremtidens Europa. Det gjelder bare å benytte seg av dem.

«I det arbeidslivet som venter elevene nasjonalt er stort sett alle arbeidsplasser internasjonale»



TORBJØRN RØE ISAKSEN  
KUNNSKAPSMINISTER

Foto: Kunnskapsdepartementet

Illustrasjonsfoto: SIU/Paul Sigve Amundsen



## Ny tid, ny læring

Hva slags kompetanse trengs i det 21. århundret? Hvordan skal norsk skole utvikle seg for å gi elevene rett kompetanse?

TEKST: RUNO ISAKSEN

- Fagene i skolen danner kjernen i det elevene skal lære.
- Samtidig trengs det fagovergripende kompetanse, som kulturell kompetanse og evne til å kommunisere og samarbeide i flerkulturelle miljøer og over landegrensene.
- Elevene må gis muligheter for dybdelæring, bedre progresjon, samt økt bevissthet på det å lære.
- Det trengs forenkling og tydeligere læringsmål i skolen.

Dette er noen av hovedkonklusjonene fra Sten Ludvigsen, professor ved det utdan-

ningsvitenskaplige fakultet, Universitetet i Oslo. Han leder Ludvigsen-utvalgets arbeid om fremtidens skole. Utvalget leverte i september NOU-en *Elevenes læring i fremtidens skole* (NOU 2014:17), en delrapport på veien mot endelig hovedutredning som kommer i juni 2015.

## Tydeligere fagplan trengs

Utvalgets arbeid og anbefalinger kommer på bakgrunn av analyser av sentrale utviklingstrekk i vår tid, ikke minst økt globalisering. Det meste som kan grupperes som fagovergripende og internasjonal kompetanse, er i dag plassert i språkfagene, samt samfunnsfag og RLE.

Ludvigsen fremhever at kulturell kompe-

tanse må knyttes til sosial kompetanse, for det handler om å bli eksponert for andre kulturer, normer og verdier. I et litt lengre perspektiv handler dette også om at Norge går over til å bli et reelt flerkulturelt samfunn. Hvordan håndterer skolen det?

– I dagens fagplan står det mye om flerkulturell kompetanse i den generelle delen, og ellers litt rundt omkring på de ulike fagene. Det er ikke klart hvordan slik kompetanse løper gjennom fagplanen og hvordan den skal utvikles og vurderes. Lærerplanene bør bli mer konkrete, sier Ludvigsen.

## Internasjonalt arbeidsliv

Men flerkulturell kompetanse handler jo

# Aktive skolar får godt rykte

Grunnskolanes største utbytte for å satse på internasjonalisering er godt omdøme, ifølgje ei SIU-undersøking.

TEKST: **FRØY KATRINE MYRHOL**

**44 PROSENT** av skolane som svarte i undersøkinga har delteke i internasjonale samarbeidsprogram, medan 56 prosent ikkje har det. Begge gruppene meiner eintydig at eit godt omdøme er skolane sitt største utbytte av å jobbe med internasjonalisering,

i tillegg til å ha positiv effekt på skolens sosiale miljø og faglege tilbod.

– Sjølv om det ikkje er fritt skolevalg for elevane i grunnskolen, er omdømet for skolane viktig både overfor foreldre, skole-

eigarar og kommunepolitikarar. Å vere aktiv med internasjonalisering bidreg tydeleg positivt til skolane sitt rykte, og kan til dømes vere eit middel for å rekruttere gode lærarar. Slike aktivitetar kan difor vere med på å profilere skolane i lokalmiljøet, seier seniorrådgivar Stig Pedersen på SIU.

## Fagleg utbytte

Når det gjeld det faglege utbyttet fører ofte internasjonalt prosjektsamarbeid til endringar i undervisninga, som nye metodar og samarbeid på tvers av fag og trinn.

– Når så mange skoler rapporterer at internasjonalisering har hatt ein positiv effekt på skolens faglege tilbod, tyder det på at skolene i stor grad nyttar ny praksis og metodar dei har lært gjennom prosjekta. Mange oppgir òg at internasjonalisering styrkar læraranes kompetanse, seier Pedersen.

## Ressursar ei hindring

Både dei som har delteke i internasjonale samarbeidsprogram og ikkje, er stort sett positive til internasjonalisering. Begge gruppene meiner at barrierene for å drive med internasjonalisering er manglande tid, økonomi og gratisprinsippet som forhindrar dei i å ta betalt frå foreldra til aktivitetar.

– Ei løysing for skolar som manglar tid og økonomi er å starte med internasjonalisering hjemme, kor det finnes mange gode nettressurser. Til dømes er EUs digitale eTwinning-program eit lavterskeltilbod, som òg blir styrkt i nye Erasmus+, seier Pedersen.

Undersøkinga blir tilgjengeleg i løpet av hausten på SIUs nettsider.

SIU.NO/RAPPORTER

ikke bare om «mykere» verdier som språk og kultur, men er i høy grad knyttet til arbeidslivet, som blir stadig mer internasjonalt. Og det handler om vår tids reelle utfordringer, som er globale i sitt vesen, som miljø og fattigdom.

– Ja, og da er vi inne på skolens kvalifiseringsmandat, det vil si hvordan skolen skal forberede elevene på en globalisert verden og økonomi. Samarbeid over landegrensene kommer til å øke. Deler av norsk arbeidsliv internasjonaliseres på helt nye måter og dette vil forsterke seg i årene som kommer, sier Ludvigsen.

Hovedutredningen kommer til å si mye mer om dette, lover han. Hvilke kompetanser bør prioriteres i framtidens skole? Økt bevissthet på å lære. De grunnleggende ferdighetene kommer aldri til å gå av moten, som han formulerer det: Å lese, skrive, å regne. Men hva mer?

## Internasjonal kompetanse

Internasjonal kompetanse er ikke et eget begrep i NOU-en. Men tre kompetanser omtales hyppig, og er ulike aspekter ved dette: Kommunikasjon og samarbeid. Kultur- og språkkompetanse. Medborgerskap.

Her er noen sitater fra NOU-en: «Kommunikasjon og samarbeid vurderes gjennomgående som viktige kompetanser i lys av at arbeidslivet har blitt mer internasjonalt og oppgavene i arbeidslivet mer komplekse.»

NOU-en fremhever språk- og kulturell kompetanse, inkludert å «forstå at andre har andre kulturelle preferanser og bak-

grunner. Sentrale begreper er toleranse, respekt og åpenhet. Å møte mennesker og kulturer på en fordomsfri måte blir ofte sett i sammenheng med dette kompetanseområdet.»

Og videre: «Både lokalt og globalt medborgerskap fremheves som sentrale kompetanser i lys av globalisering og økt mangfold.»

## Finner løsninger

– Det er ingen tvil om at skolene må jobbe bedre med å styrke slike viktige kompetanser. Men hvordan skal det gjøres: Skal det organiseres i spesielle fag? Eller i spesielle temaer på tvers av fag? Vi kommer med forslag i hovedutredningen, sier Ludvigsen.

– Dere har en stor jobb foran dere?

– Akkurat disse temaene, kommunikasjon og samarbeid, kulturell forståelse samt medborgerskap, må vi finne gode løsninger på både på kort og lengre sikt. Det er større utfordringer når vi kommer over til skjæringspunktet mot arbeidslivet og begynner å diskutere temaer som innovasjon i skolen.

## Stor stofftrengsel

Utvalget understreker viktigheten av økt bevissthet om egen læring, og opererer med et vidt kompetansebegrep. Læring



## «Læreplanene bør bli mer konkrete»

STEN LUDVIGSEN  
PROFESSOR, DET UTDANNINGS-  
VITENSKAPLIGE FAKULTET, UIO

handler ikke bare om kognitive prosesser, men også personers følelser, motivasjon, sosiale ferdigheter og relasjoner. Ulike aspekter må ivaretas.

– Norsk skole har vært for breddeorientert, og dette går på bekostning av dybdelæring. Her vil vi komme med konkrete forslag, også på læreplannivå.

Utvalget har gått nøye gjennom dagens læreplaner. Ludvigsen snakker om «stofftrengsel»: Læreplanene er for ambisiøse i forhold til timetallet i fagene, og omfanget av kompetansemål er for stort. Da blir neste spørsmål: Hva skal ut av

læreplanene?

– De fleste fagene kan ta ut delområder. Men dette handler også om å kunne sette sammen fag på andre måter. I dag er det for eksempel mye overlapp mellom fag: temaer gjentas. Dette er blant utvalgets største utfordringer: Å kunne justere fag og la elevene få gå mer i dybden. Samtidig trengs det tydeliggjøring på mange nivåer, inkludert tydeligere kompetansemål, sier Stein Ludvigsen.



Illustrasjonsfoto: SIU/Paul Stipe Arnundsen

# Industrier i utkantene



I Europas utkanter skal skoler utforske elevenes arbeidsmuligheter. Mens nye industrier vokser frem, er tradisjonelle næringer på vei bort.

TEKST: **FROY KATRINE MYRHOL**

**HAMMERFEST** kommune er i 2014 rangert som den mest fremgangsrike i Norge av NHO, hovedsakelig på grunn av olje- og gassindustrien. Samtidig opplever mer tradisjonell industri, som fiskerieringen, permitteringer og nedgangstider.

Hammerfest videregående skole ønsker å lære elevene sine om nye industrier, og vise hvilke muligheter de har i arbeidslivet gjennom et strategisk partnerskap i Erasmus+.

Partnerne deres er andre skoler i utkanten av Europa som har felles erfaringer med migrasjon og endringer i samfunnet og det lokale arbeidsmarkedet.

Et viktig poeng med prosjektet er å knytte bånd mellom skolene og arbeidslivet.

– Selv om kommunen vår har store inves-

teringer fra oljeindustrien, krever disse jobbene andre kvalifikasjoner enn mer tradisjonelle næringer. Mange flytter sørpå for å studere, og hvis elevene våre ønsker å komme tilbake og jobbe i Hammerfest, må de allerede nå tenke på hva de skal utdanne seg til, sier lærer Dixie Matre.

## Knytter seg til næringslivet

Alle skolene skal også knytte seg til partnere i det lokale arbeids- og næringslivet, som elevene skal besøke under utvekslingen.

De andre skolene ligger i Shetland, Italia, Tyrkia og Latvia. Partnerne møttes på eTwinning, og vil bruke denne digitale plattformen for å kommunisere og under-vise.

– Siden vi alle er i utkanten av Europa er samfunnene våre ganske like, som er en av årsakene til at vi valgte hverandre. På Shetland har for eksempel fiskeindustrien tidligere vært stor, men de bygger nå isteden opp næring innen vindenergi, sier Matre.

Prosjektet er delt inn i forskjellige tema, hvor et av dem er migrasjon. Matre fortel-

**UTKANTER:** Partnerne i prosjektet ønsker å lære elevene sine om nye industrier og arbeidsliv i Europas utkanter. Olje- og gassindustrien er stor i Hammerfest. (Foto: Bård Løken / Samfoto/Scanpix)

ler at partnerne har ulike innfallsvinkler til dette, siden Italia mottar mange flyktninger, mens fraflytting er et problem i andre land. Elevene på de ulike skolene skal lage videofilmer som deles på eTwinning.

– Mange unge flytter fra Hammerfest etter videregående. Gjennom intervjuer vil elevene undersøke hvorfor de flytter ut eller kommer tilbake, og hvordan det påvirker samfunnet. Fokuset vårt er hvilke fremtidsmuligheter de har.

## Lager film om Hammerfest

Så langt i prosjektet har elevene lagd fire filmer, på engelsk, fransk og tysk. Gulleik Olsen (16) deltar i prosjektet, og gleder seg særlig til å treffe nye mennesker og lære om andre kulturer i Europa.

– Siden vi får besøk av skoler fra andre land har tyskklassen vår lagd film om skolen,

byen og fylket vårt for å vise dem hvordan det er å bo i Nord-Norge og Hammerfest, forteller han.

Olsen vet enda ikke om han skal bo i Hammerfest i fremtiden, men tror at byen har gode jobbmuligheter, særlig på grunn av olje- og gassindustrien. Selv jobber han på et anlegg for fiskeoppdrett ved siden av skolen, og kjenner derfor til denne industrien allerede.

## Vil forhindre frafall

På Hammerfest vgs faller tre av ti elever fra, som betyr at mange ikke klarer å skaffe seg kvalifikasjoner for arbeidslivet.

Matre håper at prosjektet skal gjøre flere elever motiverte til å gjennomføre videregående skole.

– Vi skal jobbe med elever i første klasse, og frafallet begynner ofte ikke før i andre eller tredje klasse. Forhåpentligvis gir prosjektet elevene bedre forståelse for hvorfor de bør fullføre skolen, og hva som skal til for at de skal få en jobb etter utdanningen.



## «Forhåpentligvis gir prosjektet elevene bedre forståelse for hvorfor de bør fullføre skolen»

**DIXIE MATRE**  
LÆRER, HAMMERFEST VGS

## YOUNG EUROPEANS ON THE EDGE OF EUROPE

Toårig strategisk partnerskapsprosjekt gjennom Erasmus+. Partnerne er videregående skoler samt arbeids- og næringsliv i Norge, Shetland, Italia, Tyrkia og Latvia. 250 elever fra fem skoler skal ha utvekslinger til de ulike landene. Det er første gang Hammerfest videregående skole har søkt om midler fra EU-programmene.

## Satser på strategiske partnerskap

I Erasmus+ er en av satsningene strategiske partnerskap mellom skoler og andre relevante aktører, som arbeidsliv.

**AVDELINGS DIREKTØR** på SIU, Siv Andersen, oppfordrer skoler til å tenke utradisjonelt, strategisk og gjerne trekke inn aktører fra andre sektorer og utdanningsnivå når de skal søke om midler til internasjonale prosjekter i Erasmus+.

– Strategiske partnerskap skal bidra til økt kvalitet og relevans i utdanningen. Det ligger stor verdi i å lære av kompetansen til partnere i andre typer organisasjoner og sektorer. Målet med prosjektene er ikke bare de synlige sluttresultatene, men også at man klarer å utvikle langvarige og gode nettverk, sier Andersen.

Strategiske partnerskap har også gode muligheter for mobilitet, som skal være knyttet til tema i prosjektet. Samtidig er det fremdeles mulig å søke om støtte til rene skolepartnerskap i Erasmus+, hvor skoler samarbeider og utveksler erfaringer.

## Tettere på arbeidslivet

Økt samarbeid mellom utdanning, opplæring og arbeidsliv er et av målene for strategiske partnerskap i Erasmus+.

– Denne koblingen sørger for at det er større samsvar mellom utdanningen og den kompetansen som arbeidslivet trenger i fremtiden. Ikke minst er det

relevant for fag- og yrkesopplæringen på videregående skole. Gjennom dialog med arbeidslivet kan institusjonene sikre at de kan levere arbeidstakere som har de rette kvalifikasjonene, sier Andersen.

Internasjonal erfaring kan gi elever og lærlinger økt kompetanse for å møte utfordringene i et arbeidsliv som blir stadig mer globalisert.

– Noe som ofte kjennetegner skoler som driver aktivt med internasjonalisering, er at de er mer innovative. De fanger opp nye trender, metoder og utvikling innen undervisning. Ved å ta deler av utdanningen eller praksisen i utlandet kommer elever og lærlinger tett på virkeligheten i arbeidslivet. De lærer seg også lettere språk, får selvtillit og blir tryggere på seg selv.

## Nyttige digitale verktøy

Prosjekter som bedrer grunnleggende ferdigheter, fremmedspråk, entreprenørskap og den digitale kompetansen er blant prioriterte temaer i Erasmus+.

Elever kan også få slik kompetanse på andre måter enn å reise ut.

– For skoler vil eTwinning og andre digitale verktøy være nyttige for internasjonalt samarbeid fremover, sier Andersen.

## ERASMUS+ TRE VARIANTER AV SAMARBEIDSPROSJEKTER

**Strategiske partnerskap:** Et større prosjekt mellom minst tre organisasjoner fra tre forskjellige programland som samarbeider om et tema rettet mot skolesektoren. Strategiske partnerskap kan også være tverrsektorielle.

**Skolepartnerskap:** Et prosjekt mellom minst to skoler eller barnehager fra to programland.

**Regio partnerskap:** Et prosjekt mellom minst to regionale eller lokale utdanningsmyndigheter. Fra hvert land må det også være med en barnehage eller skole og en annen organisasjon eller institusjon som er involvert i opplæring.

Et hotell som andre hoteller, men også mye mer. De aller fleste ansatte som du møter på PS:hotell, er på attføring. Hittil har åtte av dem gått videre ut i fast jobb.

TEKST: RUNO ISAKSEN FOTO: SVEINUNG YSTAD

# Attføringshotell gir ny start

– **VI HAR IKKE** offentlig støtte. Vi baserer dette på kommersiell drift av hotellet, inkludert restaurant og konferanserom. I tillegg får vi regulære tilskudd fra NAV for de som er på tiltak. Som sunnmøring er jeg opp-tatt av sunn økonomi. Å bygge noe som står.

Randi Kvissel Haugen er hotellsjef på PS:hotell. Opplæringen foregår fra 06.30 til 22.30 hele uka, og er gruppert i fem ulike fagområder. Jo bedre hotellet går, jo bedre og mer spennende blir også opplæringen, er hennes idé.

– Når det er fullt, er det også fullt av arbeidsoppgaver. Det betyr god og reell arbeidstrening. Vår jobb er å forberede dem på arbeidslivet utenfor hotellet. Jo flere som slutter her og går videre, jo

bedre lykkes vi. Åtte har fått fast jobb hit-til i år.

I høst avsluttet et toårig europeisk samarbeidsprosjekt innen opplæring: Hot Train, en forkortelse for Hotel Training. Avslutningskonferansen ble arrangert på PS:hotell, som hviler tungt på europeiske erfaringer.

## Får ros nå

Kvissel Haugen var med på å utvikle hele Vulkan-området ved Akerselva i Oslo før hun overtok PS:hotell for et år siden.

– Det er sterkt å se folk som har sittet hjemme i 7-8 år, komme hit, gjøre en bra jobb – og oppleve hvordan de reagerer på ros. Jeg sa til en ung dame: «Så flink du er!» Hun ble stående stum lenge: «Mener

du det? Det er første gangen at noen sier til meg at jeg er flink til noe som helst.»

Hotellet har sju fast ansatte og rundt førti mennesker på attføring til enhver tid. De på attføring har vidt ulike bakgrunner og unike historier. Dermed ligger ikke tryk- ket på «hva feiler det deg?», men på å lære. Ulike bakgrunner betyr mindre stigma, er hotellsjefens påstand og erfaring.

– Tenk på at servicen utføres av mennes-ker som kanskje var «oppgitt» for få år siden. Nå står de her og kjenner på mest- ring. Verdien av å levere noe er så viktig. Å kunne si til deg selv om kvelden: «Jeg er sliten nå, men vi greide å levere det vi skulle».

Gjestene som summer rundt i lobbyen, virker såre tilfreds. PS:hotell skårer da også skyhøyt på kundetilfredshet på Tripadviser og andre nettsted.

## Sosialt ansvar

Hotellsjefen vet at hotellets uttalte sosiale ansvar spiller positivt inn på driften. Flere offentlige organer bruker hotellet bevisst.

– Jeg er glad vi ikke startet opp PS:hotell for 7-8 siden. Nå derimot er det trendy med samfunnsansvar. I stedet for å gi pen-ger til Thon, kan du gi til dette: arbeids- livstrening. Det er en billig måte å bidra til fellesskapet på, for det er penger du

**UTSLÅTT:** – Å komme seg til og fra jobb, var det aller verste. Tog og buss slo meg ut, sier Marco Olsen.



likevel ville brukt på hotell, sier Kvissel Haugen.

## Hot Train

Hot Train har resultert i en komplett ma- nual: «Håndbok i praktisk opplæring av personer i arbeidsrettede tiltak i hotell- bransjen». Kvissel Haugen forteller at de har brukt opplegget mens de har utviklet det.

– Vi har savnet et slikt opplæringsverktøy for å få god struktur og kvalitet på opplæ- ringa og kunne teste kompetanse under- veis. En slik strukturert opplæring skal føre til kompetansebevis, noe verdifullt som den enkelte kan ta med seg videre i verden. Med Hot Train og denne håndboka er vi nå en komplett opplæringsbedrift.

Håndboka består av 38 opplæringsmodu- ler, utformet som tydelige beskrivelser av hver enkelt arbeidsoperasjon. Ofte med illustrasjoner, for alle er ikke så flinke til å lese. Og fordelt på fem fagområder: re- sepsjon, kjøkken, restaurant housekeeping samt basisferdigheter. Alle skjemaene er kvalitetssikret av Scandic, som også har bidratt til å utforme kompetansebeviset.

PS:hotell har et opplegg hvor deltakerne kan «leies ut» en måneds tid til andre ak- tører på Vulkan-området, som Mathallen eller Scandic, for å få ytterligere erfaringer.

– De flinke blir fort snappet opp. Mange kommer tilbake, det er også helt greit. Innen attføring er det ingen fellesvei, kun individuelle løp. Noen trenger lang tid på

**MESTRING:** – Tenk på at servicen utføres av mennesker som kanskje var «oppgitt» for få år siden. Nå står de her og kjenner på mestring, sier hotellsjef Randi Kvissel Haugen (t.h.). Her sammen med Patrick Bjørstad.

å komme seg i faste former. Det er helt normalt og vi er fleksible. Dette er lang- siktig, tålmodig arbeid, som attførings- bedrifter kan gjøre, sier Randi Kvissel Haugen.

## Lærte av Europa

NHO Service ved Attføringsbedriftens seniorrådgiver Andreas Tømmerbakke har ledet Hot Train. Han sier at prosjektet grunnleggende har handlet om to ting: Å

## Drømmer om fast jobb nå

finne ut hva som er kompetansekravene i bransjen, for så å utvikle opplæring som møter disse kravene.

– Arbeids- og velferdsdirektoratet kom med ideen om å lage et hotell som kombinerte attføring og opplæring med vanlig kommersiell drift. Attføringsbedriften Itas vant anbuds konkurransen og eier hotellet. Senere kom direktoratet tilbake og sa at hotellet ville få «en flyng start» dersom det kunne få tilgang på erfaringer fra tilsvarende virksomheter i andre europeiske land. Slik oppsto Hot Train.

Tømmerbakke tror Hot Train kommer til å leve videre.

– På PS:hotell er håndboka allerede i bruk. Itas sier at de vil bruke metodikken på andre fagområder. Aktørene i reiselivsbransjen vil se de store fordelene ved å bruke metodikken. Selv kommer jeg til å gjøre håndboka kjent i attføringsbedrifter som ønsker å samarbeide med hoteller, sier Andreas Tømmerbakke.

Attføringsbedriftene er interesseorganisasjon for 110 attføringsbedrifter i Norge.

### Overføringsverdi

Også NHO Reiseliv har vært tilknyttet Hot Train, ved Eddy Kjær, fagsjef kompetanse og rekruttering. Landets hoteller er blant medlemmene i NHO Reiseliv, og Kjær oppfordrer nå medlemsbedriftene til å bruke håndboka.

– Vi er en næring som trenger mer kompetent arbeidskraft. Vi kan ikke tvinge håndboka på noen, men vil vise og snakke den fram. Jeg mener det nå blir mye lettere å ta imot ufaglærte, for man slipper å starte på scratch, man kan støtte seg til håndboka som allerede finnes. Håndboka er et internasjonalt opplæringsprogram som ivaretar struktur og kvalitet.

**MARCO OLSEN** er pent kledd og håret er ulastelig strøket bakover. Jeg er nysgjerrig på historien hans, hva som har vært problemene. Og hva PS:hotell har kunnet tilby.

Vi sitter i hotellets foajé. Han nikker og begynner å fortelle, kanskje litt motvillig først. Han blir 25 år i desember, er ung ennå, har livet foran seg. Eller?

Han tenker grundig over det: – Jo, jeg er ung, men jeg har kastet bort mange år. Jeg angret, på en måte. Men gjort er gjort.

### Ikke utslitt mer

Marco Olsen har jobbet på PS:hotell i snart ett år, først gjennom NAV, men nå har han arbeidskontrakt på ett år. Han kom hit fra attføringsbedriften Itas, hvor han jobbet med bokreturer.

– Itas-folka ville utfordre meg litt. Jeg var først skeptisk, for jeg har jo ikke vært mye i arbeid. Men jeg skjønnte jo at man må komme seg videre i livet.

Å komme seg opp tidlig om morgenen var ikke noe problem. Også det å begynne å jobbe på hotellet gikk greit. Han gikk med Ahmed i starten og lærte arbeidsoppgavene mens han gikk.

– Men det var uvant å være ute blant folk. Å komme seg til og fra jobb, var det aller verste. Tog og buss slo meg ut, særlig når det var mye folk og trangt.

Han lyser opp: – Men alt det er helt borte nå. Jeg blir ikke utslitt i det hele tatt nå mer. Så hotellet har hjulpet meg mye. Det føles godt å ha et sted å komme til. Ellers sitter man jo mye alene og ser på film, man møter ikke mye folk.

### Hardt spill

Marco gikk barneskolen på Holmlia. Så gikk han ett år på ungdomsskolen, med mye fravær og dårlige karakterer. Bare i gym var han flink, og skolen tærte tungt på selvtilliten. Læreren mente han burde begynne på spesialskolen Vestre Aker, og slik ble det. Han fullførte også. Men Marco ville ikke på videregående skole.

– Jeg visste at nivået ville være for høyt, at jeg ville føle meg dårlig. Kanskje ville jeg møte gamle kjente også, det ville jeg ikke.

Han rynker pannen, så kommer det: – Du kjenner til online-spillet World of Warcraft? Jeg ble spilleavhengig siste året på ungdomsskolen. I over tre år holdt jeg på sånn, med hard spilling 14 timer hver eneste dag.

Han var fryktelig god. «Alle» i WoW visste hvem «Alexandrus» var. Han var den 11. beste i verden, og følte seg som en konge. Han levde i og gjennom rollefiguren Alexandrus, og drømte om spillet. Han ble invitert inn i andres kamper, for han kunne drepe masse motstandere helt alene.

– De dårlige knuste jeg lett. Men mot gode spillere kunne kampene vare

«Jeg ble spille-  
avhengig  
siste året på  
ungdoms-  
skolen»

**MARCO OLSEN**  
HOUSEKEEPER



i timevis. Går du bort fra pc-skjermen, blir du drept. Du kan ikke gå på do, ikke hente mat. Hvis du ikke spiller hele tiden, mister du poeng.

### Viktig og spesiell

Mora prøvde å få ham fra det, men klarte det ikke. Han hadde ikke tid eller lyst til annet enn å spille. Skole eller jobb var utenkelig. Snart torde han ikke å gå ute på butikken.

– Det var helt sykt. Alle sånne online-spill er livsfarlige. Dette at det foregår live. At man føler seg viktig og spesiell. Man suges inn, man kan ikke ha jobb eller gå på skole. Og selvfølgelig: Jeg ser jo nå at Alexandrus ikke var meg, Marco.

Polen ble redningen. Da han dro dit på besøk til sin far, var planen å spille 18 timer i døgnet som vanlig. Men internettilgangen var dårlig, alt gikk så treigt. Han så sin egen rating synke og fikk en spillemessig

knekk. Han skjønnte at han aldri kom til å nå målet: Å bli verdens beste WoW-kriker.

Etter Polen ville bare bort fra Oslo. Han dro til Nord-Norge, skaffet seg en rottweiler og var mye ute i naturen. Han bodde der i to år, tenkte ofte på spillet, men begynte aldri for fullt igjen.

### Drømmen om en taxi

Nå er drømmen å bli taxisjåfør. Eller jobbe i Nordsjøen. Jobb på flyplass frister også, gjerne bagasje-stuer.

– Bare jeg får fast jobb, så. Det er jo poenget. Når jeg bestemmer meg for noe, får jeg det til. Og jeg tror alt blir lettere nå med all erfaringen som housekeeper. Noen dager er skikkelig stress, men jeg er i bedre form enn før, jeg føler meg veldig bra. Det er godt å komme hjem litt sliten, og sette pris på fritiden og helgene. Det gjorde jeg aldri før.

## Ingenting stopper Patrick



**PATRICK BJØRSTAD** halter, så han er lett å få øye på. Når jeg sjekker inn på PS:hotell, er han der. Ikke at han foretar selve innsjekkinga, men han følger med, smiler, ønsker meg velkommen. Når jeg spiser lunsj i restauranten i underetasjen, er han der også, smiler til gjestene, prater litt med servitørene.

**– DET ER MEDFODT:** Det ene benet er kortere enn det andre. Jeg har aldri latt den foten eller noe annet sette stopper for meg, sier Patrick Bjørstad.

Rød skjorte med PS:hotell-logo på. Tøff sideskill, som han innimellom fikser på. Jeg blir mer og mer nysgjerrig: Hva er historien hans, hvorfor er han på PS:hotell?

Han smiler: – Jeg pleier å si: Jeg halter. Men det er ikke bare det.

### Blir sett

Han har allerede nevnt mye, men ikke alt. At han har bachelor i kulturformidling. Deltidsjobb som tolk. Liker utfordringer, men trenger tilpasninger. Blir det for mye, blir han utmattet. Han har hatt praksis på PS:hotell i bare to uker. Han er velformulert og sjarmerende.

– Jeg trenger arbeidstrening, derfor er jeg her. Målet er å komme i fast jobb. Jeg føler meg ivaretatt og sett her på PS:hotell. De ser hvilke behov man har, hva slags oppfølging man trenger. Og det er jo hyggelige kolleger. Vi skal jo alle videre i arbeidslivet, så vi står i samme situasjon.

Patrick er lærevillig. Han har begynt å bruke opplæringsmodulene

utviklet i Hot Train. Han synes modulene er nyttige, de gir gode forklaringer. Resepsjonssjefen har gått gjennom noen av modulene på personalmøter, sier han.

### Mellom to stoler

– Men nei, det er ikke bare det benet. Jeg har cerebral parese, egentlig.

Jeg klarer ikke å skjule min overraskelse, for jeg ville trodd at noe slikt ville vise tydelig på ham.

Han nikker alvorlig: – Ja, det er akkurat derfor jeg holder litt igjen på dette. For man ser det ikke på meg. Jeg har nok mildeste grad, men jeg kjenner det selv, jeg vet at jeg har det. Og jeg har ofte falt mellom to stoler. Folk lurer på: Hvor mye trenger han, og hvor mye kan han egentlig?

Men han klager ikke. Han understreker gang på gang at han er takknemlig. På skolen hadde han tilrette-lagt opplegg og lærere som forsto og fulgte opp.

– Jeg liker ikke å se ting som vanskelig. Jeg har alltid passet inn, på min måte. Jeg gikk ut fra videregående med 3,8 i snitt. Det er ikke så ille, mine utfordringer tatt i betraktning. Mine foreldre og min familie har vært viktige støttespillere, skriv gjerne det, om det passer inn.

Etter videregående tok han ett år på folkehøyskole i Nord-Trøndelag, dans og drama. Etter fullført bachelorgrad i 2009, som også inkluderte studieopphold i USA, har han jobbet frilans som tolk og ellers hatt strøjobber i butikker.

### PS springbrett

Patrick Bjørstad er 29 år. Hvor er han om ti år, hvis alt går utrolig bra?

– «Vet ikke» er vel litt feil svar. Mange mener jeg burde bli psykolog, så kanskje det. Eller noe innenfor service, i alle fall. Jeg liker å jobbe med og hjelpe andre mennesker. PS:hotell kan være et godt springbrett for meg.

**«Målet er å komme i fast jobb»**

**PATRICK BJØRSTAD**  
RESEPSJONIST

### HOT TRAIN

Hot Train har resultert i en håndbok, et komplett opplæringsystem for hotellyrkene. PS:hotell og Itas var innholdsleverandører i Norge, mens Hapro har bidratt med opplæringsmetodikk. Håndboka er skrevet på norsk, og oversettes og tilpasses til flere språk utover høsten: engelsk, polsk, tsjekkisk, litauisk.

Hot Train var et Leonardo videreutviklingsprosjekt (2012–2014) med åtte partnere fra seks europeiske land. Partnerne jobbet på ulike måter, men fellesnevneren var å drive opplæring i hotell for mennesker med manglende arbeidserfaring og/eller funksjonsevne.

## Samler norsk og europeisk rammeverk

Gjennom EØS-avtalen er Norge med på å utvikle felles systemer for å gjenkjenne og overføre kompetanse på tvers av landegrensene og utdanningsnivåer. En del av dette er European Qualification Framework (EQF). I 2011 etablerte Norge et eget nasjonalt kvalifikasjonsrammeverk, som beskriver læringsutbytte og nivåer i hele det norske utdanningssystemet. I 2014 ble dette integrert i EQF. Samlingen av de to rammeverkene gjør det enklere å godkjenne utenlandsk kompetanse i Norge. Det gjør det også mulig for skoler som skal organisere internasjonale mobilitetsopphold å se hvordan utenlandske studietilbud passer i forhold til det norske utdanningssystemet. Kvalifikasjonsbevis, som Europass-dokumentene, vil få referanse til de ulike utdanningsnivåene i EQF.

**EUROPASS.NO**  
**NOKUT.NO**

Foto: Aktiv Ungdom



## Motiverer minoritets-ungdommer

**INTERMEZZO UNGDOM** fikk prosjektstøtte for å arrangere Motivasjonsseminar for minoritetsungdom. Et flertall av de som ikke fullfører videregående skole i Drammen har minoritetsbakgrunn, og det er særlig få gutter som går videre til høyere utdanning. Gjennom Ungdomsinitiativet kan offentlige instanser, frivillige organisasjoner og uformelle ungdomsgrupper få støtte til samarbeid med ungdom i andre europeiske land. De får mulighet til å sette sine egne ideer ut i livet, og være involvert i planlegging og gjennomføring av et prosjekt.

På Motivasjonsseminaret fikk femti ungdommer fra land som Tyrkia, Afghanistan, Sri Lanka, India og Pakistan høre unge forelesere fortelle om sine erfaringer og utfordringer innen utdanning, og hvordan de motiverte seg selv til å nå målene sine.

– Deltakerne syntes det var langt mer inspirerende å lære av livserfaringene fra andre ungdommer enn å få råd fra «eksperter» eller voksne. Mange har allerede satt deres nye motivasjon ut i livet, og da har vi jo oppnådd akkurat det vi håpet på, forteller leder for Intermezzo, Diyadin Altuntop.

Blant samarbeidspartnerne var NAV, Lånekassen, Drammen fylkeskommune, Karrieresenteret og Introduksjonsenteret i Drammen.

### TRANSNASJONALE UNGDOMSINITIATIV

- Støttes av Erasmus+: Aktiv Ungdom
- Ungdomsgruppene kan få støtte til å reise til hverandre en eller flere ganger eller samarbeide over internett
- Formålet med Ungdomsinitiativ er å fremme ungdomskreativitet, virkelyst og initiativ. Dette kan for eksempel være nærmiljøtiltak, politikerdialog, kunstprosjekter, natur- og kulturvern.
- Erasmus+: Aktiv Ungdom gir også støtte til andre prosjekttypene, som ungdomsutvekslinger, frivillig arbeid, ungdomspolitiske møter og opplæring og utveksling for ungdomsarbeidere.

**AKTIVUNGDOM.EU**

**AKTIV UNGDOM**

**MOTIVERER:** Deltaker og elev på videregående, Ali Ahmed (17) (t.v.) sammen med foredragsholderne Nadeem Qureshi (midten) og leder av Intermezzo, Diyadin Altuntop (t.h.).

## Internasjonalt valgfag

Internasjonalt samarbeid ble introdusert som valgfag på ungdomstrinnet høsten 2012. SIU har sammen med Fremmedspråksenteret og IKT-senteret laget en brosjyre om hvordan «komme-i-gang» med internasjonalt arbeid. Brosjyren er sendt til alle landets ungdomsskoler. Den finnes også på [siu.no/publikasjoner](http://siu.no/publikasjoner).

Fra brosjyren: I Internasjonalt samarbeid får klassen en unik mulighet til å etablere kontakt og kommunisere med ungdommer i andre land og samarbeide om tema knyttet til fag, kultur, språk og levemåte. Ved å jobbe systematisk vil klassen få trent sin interkulturelle bevissthet og økt sin digitale kompetanse, samt praktisert godt nettverk.

Med nye digitale verktøy kan vi dra på dannelsesreise direkte fra skoleplassen. Det finnes flere enkle måter å komme i gang med internasjonalt samarbeid på. Det aller enkleste er gjennom verktøy på nett som [eTwinning.net/no](http://eTwinning.net/no) og [epals.com](http://epals.com), eller SIUs Håndbok i internasjonalt samarbeid. Vil du ha mer konkrete og praktiske tips og oppgaver man kan jobbe med i dette faget, se fremmedspråksenteret.no under Læringsressurser og Valgfag på ungdomstrinnet.

**SIU.NO/PUBLIKASJONER**





# Norske gründere ut i Europa

Du våkner om natta og må på toalettet. Det er vintermørkt, så du må skru på lyset. Det skarpe lyset skjærer i øynene og utløser hormoner i hjernen. Du er lys våken og får ikke sove igjen.

TEKST: RUNO ISAKSEN  
FOTO: SVEINUNG YSTAD

**EN VELKJENT** problemstilling? Eller hva med denne: Du er ute og spaserer med fin veske over skulderen – og så begynner det å regne. Vesken blir våt, innholdet blir vått.

Velkjente problemstillinger, ifølge to elever og gründere ved Foss videregående skole i Oslo. Begge går i tredje klasse og jobber i ungdomsbedrifter etablert høsten 2013. Å starte, drifte og legge ned reelle bedrifter er en del av faget «Entreprenørskap og bedriftsutvikling».

Nå står gründerne på terskelen til Europa. I høst startet det toårige Erasmus+-samarbeidet med skoler i Sverige og Latvia. Mer om det senere.

## Velkommen nattesøvn

Kristoffer Kupa er daglig leder i Luxinox UB (ungdomsbedrift), som han startet sammen med to andre elever i fjor høst. Forretningsideen er klar: Enkle og innovative løsninger innenfor LED-belysning til bad. Designet er klart, snart er prototypen klar også. Nå kan det snart bli slutt på at skarpt lys tar fra deg nattesøvnen.

– Dette er helt moderne design. Lampen går på batteri og kan enkelt festes på veggen. Lyset er behagelig og kan dimmes, forteller Kupa overbevisende.

Ideen er å selge lampene fra egen nettside i første omgang, men å involvere partnere på sikt: Lampehuset eller Elkjøp, kanskje. Prisen kommer til å ligge på rundt 200

kroner. Hvor langt kan de ta dette, hva er drømmen?

– Om det blir suksess, setter vi opp et AS. Så kan vi drive selskapet på si, og ha inntekter som finansierer studiene. Jeg vil ansatte flere folk og utvikle produktet og kundekretsen videre. Det er drømmen. Ingenting er umulig. Det gjelder bare å stå på.

Ragnhild nikker alvorlig, hun er helt enig. Faglærer Eline Hjelle humrer fornøyd: – Der hører du gründeren snakke!

## Torre vesker

Ragnhild Helgen er markeds- og personalleder i DryPal UB, som drives av fem Foss-elever. Deres konsept er å utvikle plasttrekk til vesker, til beskyttelse mot vær og vind.

– Vi vil lage noe nyttig og fint, ikke i stretch. Og gjennomsliktig, for det er vik-

**TORRE VESKER:** De fem elevene i DryPal har utviklet plasttrekk til vesker, som skal beskytte dem mot vær og vind. Fra venstre: Elida Greging, Ingrid Antoinette Christensen, Jenny Hellerud, Ragnhild Helgen og Ida Pedersen.

tig at selve vesken synes. I starten lager vi en standardstørrelse, men med knapper til, for å kunne stramme inn på sidene. Vi har prototypen klar, og den er veldig fin, skryter Helgen.

Planen er å starte produksjon og salg i løpet av vinteren. Utsalgsprisen kommer til å ligge på rundt 200 kroner.

– Nå sjekker vi priser på en rekke bedrifter utenlands. Vi er opptatt av gode arbeidsforhold, så vi lar ikke hvem som helst ta seg av produksjonen, forsikrer Helgen.

Fem skoletimer i uka er ikke nok om man virkelig vil noe. Helgen forteller at de får hjelp av mentorer, foreldre og venner, og bruker alle muligheter til å utvide nettverket. En venn har designet bedriftens skilt og logo. Et firma har tilbydd gratis lån av messeutstyr.

Også DryPal UB vil selge fra egen nett-

side først, for så å prøve ulike butikker. Også dette produktet kan utvikles videre, med ulike størrelser og design.

– Drømmen er å sette opp AS og tjene på dette. Tenk om DryPal kan finansiere studiene våre! Det er mulig. To tidligere ungdomsbedrifter etablert her på Foss, er nå AS.

## Gründercamp i tre land

Å jobbe internasjonalt med entreprenørskap er ikke nytt for Foss vgs, som akkurat avslutter et toårig europeisk prosjekt. Internasjonalisering er én av skolens tre hovedsatsinger. Nå starter de altså et helt nytt Erasmus+-samarbeid om entreprenørskap og gründercamp. Partnerskolene er i Sverige og Latvia.

Hjelle har brukt Ungt Entreprenørskap (UE) Oslo aktivt for å hente inn tips. Konseptet med gründercamp er utviklet av UE. Opplegget er: Reelle bedrifter presenterer reelle problemstillinger som elever fra de tre landene jobber sammen med i grupper.

Snøhetta, et fyrtårn i norsk arkitektur, er oppdragsgiver når partnerne møtes til konferanse og gründercamp i Oslo i

«**Drømmen er å sette opp AS og tjene på dette**»

RAGNHILD  
ELEV OG GRÜNDER

«**Vi ønsker å tilby kvalitet til en fornuftig pris**»

KRISTOFFER  
ELEV OG GRÜNDER



## FAKTA

Ideen med det toårige Erasmus+-partnerskapet er å utvikle og teste ulike modeller for å motivere og hjelpe elevene med å bygge ungdomsbedrifter og senere kanskje reelle europeiske bedrifter. Det innovative ligger særlig i den nye metoden: Gründercamp. Også andre metoder er i bruk: Samarbeid mellom minibedrifter, bedrifts- besøk og konferanser. Alle elevene får reise utenlands.

Foss vgs tilbyr entreprenørskap under «Programfag til valg» både i andre og tredje klasse. Fem timer i uka. Om lag femti elever er involvert til enhver tid.

Både Luxinox UB og DryPal UB har fått god start. Til fylkesmessene i Oslo i mars 2013 stilte 120 ungdomsbedrifter, deriblant 12 fra Foss vgs. Skolen vant 12 av 36 mulige priser, fordelt på sju bedrifter. Luxinox kom på 2. plass i konkurransen «Beste ungdomsbedrift». DryPal kom på 4. plass i konkurransen «Beste ungdomsbedrift» og på 2. plass for beste stand/utstilling.

**BELYSNING:** Luxinox UB utvikler innovative løsninger til LED-belysning for bad. Fra venstre: Kai Chen, Stian Liland, Kristoffer Kupa og Andre Strøm-Larsen.



november. Statoil blir trolig oppdragsgiver når partnerne møtes i Riga i mars 2015.

– Det tror jeg blir veldig spennende. Våre elever tenker bølger og vind, de er opptatt av miljøet. Statoils oljeutvinning er ikke deres fremtid.

Den tredje konferansen og gründercampen går i Strømstad. Oppdragsgiver blir Nordbysenteret, sverigehandelens Mekka. Et senter sponset av Norge, som Hjelle formulerer det.

– Oppdraget blir vel å videreutvikle senteret i en eller annen retning. Kanskje kan vi tenke ekstra godt omkring dette etter å ha hatt oppdraget fra Snøhetta? Vi kommer til å få mye å snakke om på disse gründercampene.

Selve ungdomsbedriftene er nasjonale. Men ideen er at bedriftene skal utveksle erfaringer og ideer med andre lands bedrifter.

#### Stort fortrinn

Hva er Hjelles visjoner for dette Erasmus+samarbeidet?

– Tenk på det: Du kan ha vært daglig leder i en bedrift i to år når du går ut fra videre-

gående skole. Du har erfaringer med å starte og drive bedrifter. Tenk for et fortrinn med tanke på arbeidslivet senere. I tillegg får elevene internasjonal kompetanse. Dette er internasjonalisering i praksis, sier Hjelle.

Arbeidskultur varierer til dels stort fra land til land, selv i Nord-Europa, så også her er det enormt mye læring å hente, mener Hjelle. Og Foss-elevene kan forstå mer av større sammenhenger i Europa, om EU-systemet, arbeidsløshet og mye mer, tror hun.

### «Tenk for et fortrinn med tanke på arbeidslivet senere»

ELINE HJELLE  
FAGLÆRER, FOSS VGS

Ragnhild Helgen er spent på å jobbe i praksis på et nytt plan utenfor klasserommet. Hun håper å lære noe konkret om internasjonalt samarbeid og få erfaringer som kan bli nyttige videre i bedriften.

– Vi vil forhåpentligvis lære mye om samarbeid på tvers av land. Vi får også god øvelse på caseoppgaver, som er en nyttig prosess hvis vi i senere skal utvikle flere

«**BUSINESS**»: – Norge er et lite land, så vi trenger kontakter i utlandet. Vi er vant til å reise ut på ferie, men her handler det om «business». Det gjør dette prosjektet så nyttig, sier faglærer Eline Hjelle.

produkter i bedriften vår. Det blir også spennende å se hvordan elever fra andre land tenker, sier Helgen.

Hjelle er skolens eneste lærer i entreprenørskap, men har involvert en økonomi- og en engelsklærer i Erasmus+-prosjektet. De øvrige partnere er eksterne: Snøhetta, UE Oslo, lærerne på partnerskolene i Sverige og Latvia. Og BI Nydalen.

– BI Nydalen stiller med lokaler, det hender også at de har noe undervisning for oss. De skal også delta i juryen som skal vurdere resultatene av gründercampene. Klart vi har mye å lære av dem, sier Hjelle, som var bevisst i valget av europeiske partnerskoler.

– Vi ville ha noen som lignet litt på oss, og er relevante. Strømstad har flere fag som vi ikke tilbyr: salg, service og markedsføring. Riga-skolen har internasjonal linje og er faglig sterk. Begge land har mye mindre frafall i skolen enn Norge, så også her kan vi lære noe, sier Eline Hjelle.

# Dyrker kreativitet og framtidstro

– Dagens unger trenger ideer og framtidstro. Målet med prosjektet er å utvikle flotte, kreative barn som får seg utdanning og jobb i stadig tettere sammenknyttet Europa.

TEKST: RUNO ISAKSEN

**FREDRIK RANUM** er lærer på Ambjørnrød skole i Fredrikstad. Han er også skolens kontaktperson i et stort europeisk partnerskap med skoler i åtte land. Det handler om entreprenørskap spesielt, å forberede elevene på arbeidslivet generelt.

– For å nå målet, må elevene utvikle også kulturell og sosial kompetanse. I morgendagens arbeidsliv må man håndtere å være en del av et større fellesskap på tvers av land av kulturer. Derfor er slike europeiske prosjekter så viktige, skyter lærer Sissel Schei inn.

#### Kreativitet betyr noe

Partnerskapet har løpt i ett år. Elevene i sjette klasse er langt inni arbeidet med å starte elevbedrifter. De følger samme prosesser som en hvilken som helst bedrift, med markedsundersøkelser, budsjetter og alt som hører med, bare i mindre skala.

– En veldig kreativ prosess, hvor elevene tenker høyt og vidløftig. De tar utgangspunkt i egne ressurser: Er det noe som vi kan og som andre kan ha bruk for? Å luften kjæredyr mens folk er på jobb, er ett eksempel. På denne måten blir elevene også mer bevisst på egne ressurser. De ser at

**ENTREPRENØRSKAP OG ARBEIDSLIV:**  
Ambjørnrød skole i Fredrikstad deltar i det europeiske skolepartner-skapet «Europe's got talent» sammen med skole i åtte land.

kreativitet og stå-på-vilje betyr noe, sier Schei.

Andre elevbedrifter satser på sosialt entreprenørskap. Det kan være å gi bort en dags arbeid for å bidra i barnehage eller gamlehjem.

#### Europa på besøk

Hele skolen er involvert i det europeiske prosjektet, med femte og sjette trinn i front. De øvrige trinnene jobber mest mot lokalsamfunnet, med bedriftsbesøk og elevintervju av ulike arbeidstakere som to sentrale gjøremål.

At ansatte og elever besøker hverandre, står sentralt. Alle partnerskolene besøkte Ambjørnrød i juni, og 16 utenlandske elever bodde hos Ambjørnrød-elever.

– Det var konsentrert kulturutveksling. De utenlandske elevene syntes det var så utrolig god plass på skolen vår, så rent og

ordentlig. De likte friheten til å kunne løpe ute i friminuttene. Lærerne mente at ungene våre virket så rolige og samarbeidsvillige, oppsummerer Schei.

#### På timeplanen

Prosjektet går rett inn i skolens daglige arbeid, forteller de to, og spres på en rekke ulike fag. Den europeiske dimensjonen går rett inn i samfunnsfag. Partnerne kommuniserer på engelsk, så engelskfaget er med. En del av prosjektet handler om å lage sanger, så også musikk er med.

– Flere av ungdomsbedriftene vil lage lunsjpakker, så også mat og helse er integrert. Budsjettarbeid går inn i matematikk. Akkurat nå skriver elevene jobbsøknader, som inngår i norskfaget. Så dette kommer ikke i tillegg, vi bare ser hvor de ulike elementene passer inn. Slikt er ofte enkelt å få til på barneskoler, hvor samme lærer har flere ulike fag og dermed kan stokke litt friere om, sier Sissel Schei.



# Lærer norsk språk og kultur i naturen

Voksenpedagogisk senter i Ringsaker har tatt inkludering og språklæring ut i skog og mark. Turene begynte som del av et Grundtvig-prosjekt i 2011, og er nå en fast aktivitet ved senteret.

TEKST: KJERSTI BROWN

**DE SISTE TRE ÅRENE** har rundt hundre asylsøkere, flyktninger og andre innvandrere ved Voksenpedagogisk senter i Ringsaker i Hedmark fått norsk kultur- og språklæring i det fri. Et kontaktseminar på Sardinia, en god idé og godt samarbeid med lokale partnere i Ringsaker har gitt langvarige resultater for senteret.

## Typisk norsk

I det internasjonale Grundtvig-prosjektet «Getting together – New ways of including newcomers in the local community», lette den norske prosjektlederen Eva

Sætersdal Remøe etter et godt utgangspunkt for det norske delprosjektet. Hovedmålet var inkludering ved hjelp av språklæring og kulturforståelse på uformelle læringsarenaer.

– Vi i prosjektgruppen ønsket å finne en arena som var typisk norsk. Da passet nettopp dette med å gå på tur, og vi kalte den norske delen av samarbeidet «Walk the Talk», sier Remøe, som underviser i norsk ved Voksenpedagogisk senter i Ringsaker.

De europeiske partnerne valgte andre arenaer for inkludering: Belgia tok utgangspunkt i matlaging, Tyrkia valgte kunst- og håndverk, mens Finland brukte idretten som arena.

## Stabile vandringsvenner

Under planleggingen av «Walk the Talk», tok Remøe først kontakt med lokallaget til Den Norske Turistforening (DNT).

– De var veldig interesserte i et samarbeid

helt fra begynnelsen, og har vært en viktig partner i prosjektet, sier hun.

Etter hvert ble også lokallaget til kvinnettverket Soroptimistene med som partner, og siden oppstarten i 2011 har de samme frivillige turlederne, eller vandringsvennene, fulgt prosjektet. I løpet av turer på to-tre timer får deltakerne øvd seg i norsk samtale med en vandringsvenn og gjerne fortalt litt om hjemlandet sitt. «Walk the Talk» ble på papiret avsluttet i 2013, men turaktiviteten ved Voksenpedagogisk senter har fortsatt.

– Vi var så fornøyde med resultatene fra prosjektet og tur som læringsarena, at vi har innarbeidet det som en fast aktivitet. Erfaringene fra både deltakere og vandringsvenner fortalte oss at dette var noe vi måtte videreføre, sier Remøe.

## – Gledet meg til torsdagene

Sara Negasi Berhe (18) kom som flyktning fra Etiopia til Norge for snart to og et halvt år siden, og ble med i «Walk the

Talk»-prosjektet da hun var helt ny i landet.

– I begynnelsen syntes jeg det var litt rart, i hjemlandet mitt er det ikke vanlig å gå på tur. Men etter hvert ble jeg vant til det og gledet meg faktisk til torsdagene, sier hun.



«Erfaringene fortalte oss at dette var noe vi måtte videreføre»

EVA SÆTERS DAL REMØE  
NORSKLÆRER

Nå går hun på videregående, og sier hun har hatt mye igjen for norskopplæringen ved Voksenpedagogisk senter.

– De vi gikk på tur med hjalp meg å lære norsk. De fleste snakket rolig bokmål som vi kunne forstå –

ikke sånn vanskelig brumunddalsdialekt, ler hun.

– Jeg snakket mest med en som heter Knut, for han var så hyggelig, legger hun til.

## Gjensidig læring

I dag er turkonseptet innført i tre klasser ved senteret, to språkklasser og introduksjonsprogrammet. Hver klasse har sine faste vandringsvenner.

– I min klasse går vi på tur annenhver torsdag. I forkant har vi laget en klar plan for hvor vi skal gå og hva som skal være tema. Nettopp denne forutsigbarheten tror jeg har bidratt til at vi har beholdt de samme vandringsvennene over flere år, sier Eva Remøe.

Ola Johan Basmo (65) er en av dem. Pensjonisten er sti- og løypeansvarlig i Ringsaker kommune og aktiv i DNTs lokallag.

– Jeg er interessert i integrering, og tenker

**TURVENN:** Ola Johan Basmo på bærtur med kursdeltakerne. – Jeg opplever dem som utrolig positive, pratsomme og interesserte, sier han. (Foto: RVPS)

at hvis man skal oppnå det må vi inkludere innvandrerne i et sosialt fellesskap, og unngå at de bare sitter på asylmottak. Kontakten med nordmenn og vanlige norske aktiviteter er viktig, sier Basmo.

Han forteller om en takknemlig oppgave som frivillig vandringsvenn.

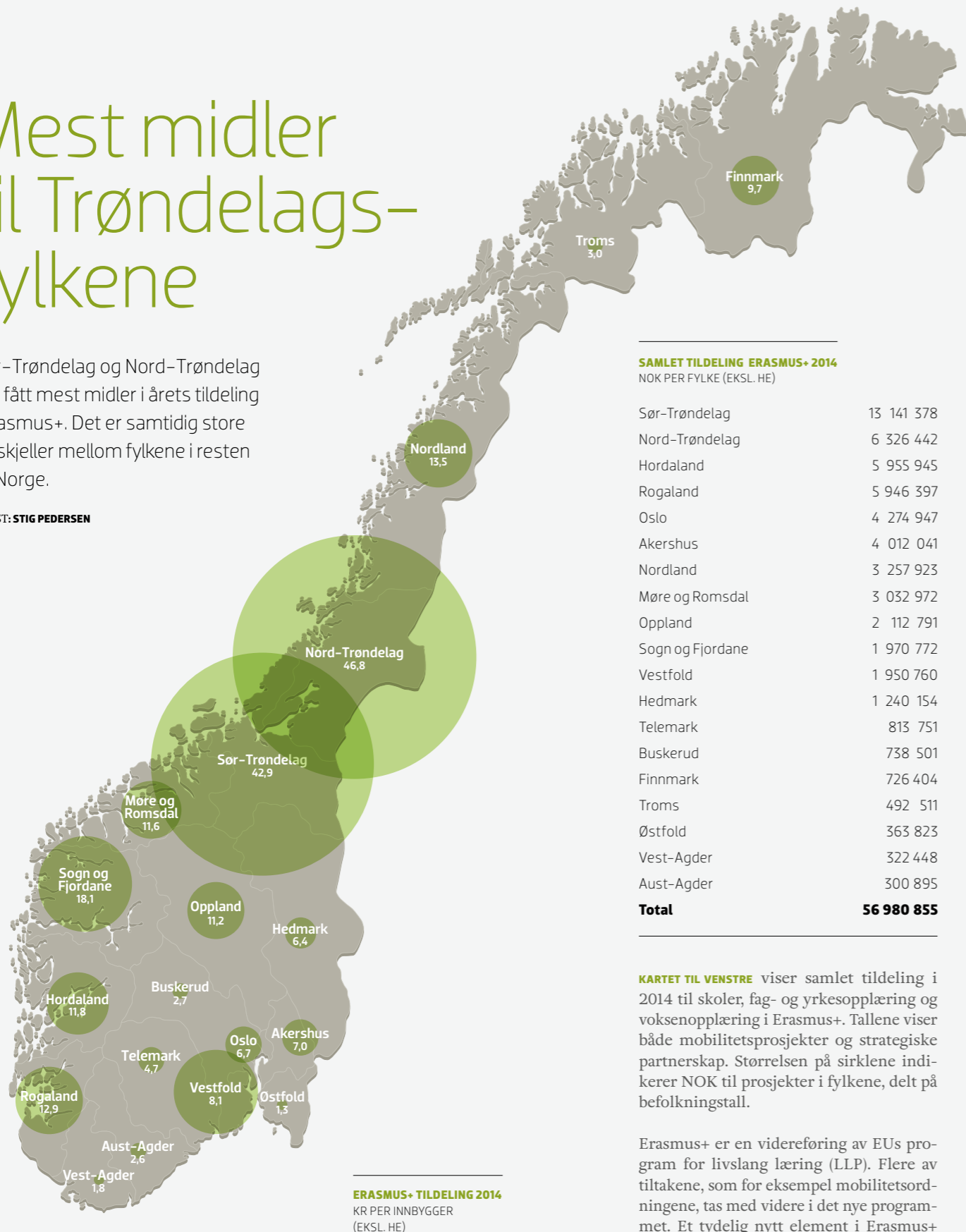
– Jeg opplever deltakerne som utrolig positive, pratsomme og interesserte. En gang ble vi 45 personer med på tur, jeg hadde forventet rundt fem. Halvparten gikk i skjørt og sandaler, og var ikke kledd for tur i bløtt terreng. Men hele gjengen jublet og jodlet seg gjennom gjørmen, og det ble en fantastisk tur, sier han.

– Jeg tror de får mye igjen for det, men også vi frivillige lærer en hel del om landene deltakerne kommer fra og situasjonen de er i, legger han til.

# Mest midler til Trøndelagsfylkene

Sør-Trøndelag og Nord-Trøndelag har fått mest midler i årets tildeling i Erasmus+. Det er samtidig store forskjeller mellom fylkene i resten av Norge.

TEKST: STIG PEDERSEN



## SAMLET TILDELING ERASMUS+ 2014 NOK PER FYLKE (EKSL. HE)

Sør-Trøndelag	13 141 378
Nord-Trøndelag	6 326 442
Hordaland	5 955 945
Rogaland	5 946 397
Oslo	4 274 947
Akershus	4 012 041
Nordland	3 257 923
Møre og Romsdal	3 032 972
Oppland	2 112 791
Sogn og Fjordane	1 970 772
Vestfold	1 950 760
Hedmark	1 240 154
Telemark	813 751
Buskerud	738 501
Finnmark	726 404
Troms	492 511
Østfold	363 823
Vest-Agder	322 448
Aust-Agder	300 895
<b>Total</b>	<b>56 980 855</b>

**KARTET TIL VENSTRE** viser samlet tildeling i 2014 til skoler, fag- og yrkesopplæring og voksenopplæring i Erasmus+. Tallene viser både mobilitetsprosjekter og strategiske partnerskap. Størrelsen på sirkelene indikerer NOK til prosjekter i fylkene, delt på befolkningstall.

Erasmus+ er en videreføring av EUs program for livslang læring (LLP). Flere av tiltakene, som for eksempel mobilitetsordningene, tas med videre i det nye programmet. Et tydelig nytt element i Erasmus+

er de strategiske samarbeidsprosjektene, som gir gode muligheter for å arbeide på tvers av sektorer.

## Store regionale forskjeller

Kartet illustrerer at det er store forskjeller mellom hvor mye midler utdanningsinstitusjoner i de enkelte fylkene har fått til-delt i Erasmus+. Sør-Trøndelag og Nord-Trøndelag kommer klart best ut i 2014, både når vi deler midlene på befolkningstall (kart) og når vi ser på samlet tildeling i norske kroner (tabell).

Suksessen i Trøndelag henger sammen med mange års strategisk satsning både hos fylkeskommunene og kommunene på internasjonalisering, og deltakelse i EUs utdanningsprogram. Det er viktig å understreke at denne oversikten viser samlet tildeling til norskkoordinerte prosjekter. En oversikt over tildeling til alle norske prosjektpartnere vil kunne modifisere dette bildet, men dette er data som per i dag ikke er tilgjengelig.

Det er store forskjeller mellom fylkene. De som henter ut minst midler, får tildelt under to kroner per innbygger. Til sammenligning får Sør-Trøndelag 44 NOK per innbygger.

## Store prosjekter

En konsekvens av at tildelingen til de enkelte partnerskapene er blitt større i Erasmus+, er at antallet partnerskap blitt færre.

Samlet koordinerer utdanningsinstitusjoner i Trøndelag hele 11 av de 22 strategiske partnerskapene som fikk støtte i årets søknadsrunde. Høyskolen i Sør-Trøndelag og Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU) koordinerer store prosjekter rettet mot grunnopplæringen.

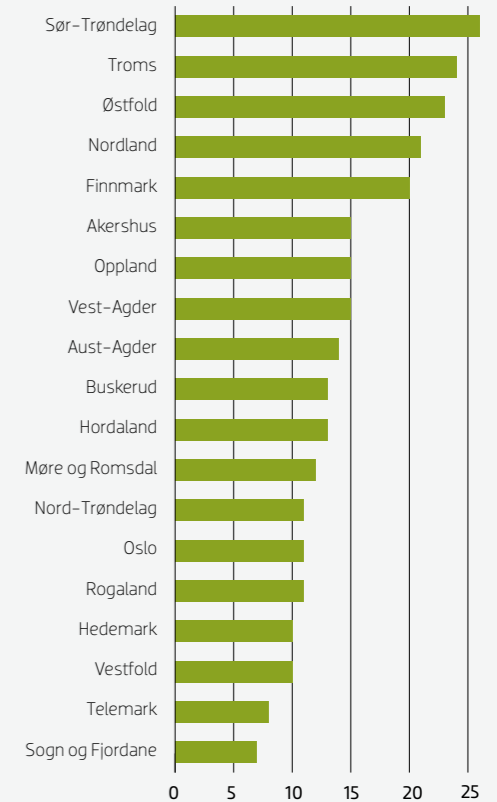
Men også grunnskoler, videregående skoler og voksenopplæringsinstitusjoner i Trøndelag har tatt på seg koordineringsansvaret for samarbeidsprosjekter som har fått stor tildeling. Vi ser et tydelig skille der Sør-Trøndelag har fått støtte til mange skoleprosjekter, mens Nord-Trøndelag er sterk på prosjekter innen fag- og yrkesopplæring.

## Aktive i eTwinning

eTwinning er en del av EUs utdanningsprogram Erasmus+. Det er en digital plattform for medarbeidere i skolen, hvor det er mulig å kommunisere, samarbeide, og utvikle prosjekter med andre skoler i Europa.

Sammenligner vi tallene for Erasmus+ med tall for aktivitet i eTwinning ser vi et interessant trekk. Flere av fylkene som får minst midler i Erasmus+-tildelingen, ligger høyt når vi ser på registrerte lærere i eTwinning.

Dette gjelder blant annet de nordligste fylkene der kostnadene og tidsbruken ved utenlandsreiser generelt er langt høyere enn lengre sør. Dette kan tyde på at lav uttelling i Erasmus+ ikke nødvendigvis er et uttrykk for manglende interesse for internasjonalisering, men heller praktiske hindringer.



**REGISTRERTE LÆRERE I ETWINNING**  
PER 1000 VGO-ELEV I FYLKET 2013/14  
(Kilde: IKT-senteret)



# Saman står ein sterkare

Fem vidaregåande skolar i vestlandsbygda Voss har sidan 2006 jobba saman for å bli betre på internasjonalisering. Sidan den gong har rundt 500 yrkesfags-elevlar fått arbeidspraksis i Europa.

TEKST: **KJERSTI BROWN**  
FOTO: **PAUL SIGVE AMUNDSEN**

**–VATNET HER ER HELDIGVIS** varmare enn i Austerrike!

Ein stolt syttenåring ligg i elva ved Voss Rafting Senter ein kald septemberdag. Asle Hansen frå Bergen er nett komen tilbake frå eit fire vekers praksisopphald i dei austerriske Alpene.

Saman med klassekameraten Benjamin Reidar Storhaug Sandal (18) frå Odde i Hordaland, skal han demonstrere nyvunne erfaringar framfor resten av andre klasse ved Villmarkslinja på Voss jordbruksskule. Dei to gutane har hatt praksis i bedrifta Liquid Lifestyle, og fått erfaring mellom anna som raftinggaidar.

– Austerrikarane seier det er lurt å ta høgt støttetak oppifrå og ned, seier Hansen, medan lærar og elevlar diskuterer ulike kajakkroller.

Klasserommet er spektakulært; Stranda-elva ligg bada i haustprakt, Skulstadmoen er fortsatt grøn. Tåka heng lågt og stemninga er høg blant elevane.

– Å reise utanlands for å jobbe i ei bedrift på denne måten er ei sterk oppleving, ein lærer utruleg mykje på kort tid, seier Sandal.

Hansen nikkar: – Eg har mykje betre kontroll no, både i kajakk og når eg raftar.

**UNDERVISNING:** Lærar Benjamin Hjort (til v.) underviser elevane på villmarkslinja ved Voss jordbruksskule. Eit godt samarbeid med lokalbedrifta Voss Rafting gjer det mogeleg å legge mykje av undervisninga til nærområdet.

Sidan 2009 har Villmarkslinja sendt to til fire elevlar i året på praksisopphald i Austerrike, forklarar lærar Benjamin Hjort.

– Dette fungerer som ei gulrot for elevane og har svært positive ringverknader. Alle vi har sendt ut har kome tilbake med verdifull praksis, proppfulle av sjølvtilitt, seier han.

Samtidig har interessa for studiet auka. Dei siste åra har dei operert med venteliste.

– Nøgne elevlar er den beste marknadsføringa ein kan ha.

## Tufta på jordbruk og reiseliv

Gutane i elva er berre eitt døme på korleis ei lita vestlandsbygd kan oppnå gode resultat gjennom skolesamarbeid og tett kontakt med lokalt næringsliv. Reiselivslinja har sidan 2006 samarbeidd med ein skole i Murcia i Spania. Hestefaglinja har hatt utvekslingsavtale med Bábolna i

Ungarn nesten like lenge. Helse og sosial, naturbruk-linja og medie- og kommunikasjon har tilsvarande europeiske samarbeid.

På lærarrommet; Voss vidaregåande skule:

– Voss er ei bygd tufta på jordbruk og reiseliv, seier Trond Remme.

Han er IKT-lærar ved skolen og samtidig koordinator for internasjonaliseringa av dei fem vidaregåande skolane i bygda. Vossaskolane samfinansierer ein åtti prosentstilling, fordelt på to personar. Remme er ein av dei.

**«Ein lærer utruleg mykje på kort tid»**

**BENJAMIN SANDAL**  
UTVEKSLINGSELEV

– For oss fungerer denne løysinga godt, vi meiner vi blir meir slagkraftige slik. Som koordinatorar jobbar

vi opp mot dei internasjonale kontaktane på skolane. Vi kjenner både faglærarane og dei lokale bedriftene, seier han.

Knut Larsen Holtekjølén frå Voss husflidskule er den andre koordinatoren.

## – God modell

Samarbeidet mellom skolane på Voss vart i si tid sett i gong då det vart bestemt at dei skulle slåast saman. Den gongen var

## FAKTA

- Voss vidaregåande skule, Voss Gymnas, Voss jordbruksskule, Voss husflidskule og Rogne vidaregåande skule står bak prosjekta knytta til 'Internasjonalisering av dei vidaregåande skolane på Voss'
- Voss Gymnas var med dei første to åra, frå 2006 til 2008
- Skolane har delteke i 21 internasjonale prosjekt, 14 av dei gjennom Leonardo da Vinci
- Til saman har skolane jobba mot 17 europeiske land
- Rundt 500 elevlar er sendt ut i perioden 2006–2014
- Gjennom Erasmus+ samarbeider skolane på Voss med Danmark, Ungarn, Litauen, Spania, Frankrike, Island, England og Austerrike.

Sven Erik Myrtveit koordinator og nybrottsmann.

– Internasjonalisering var eit felles prosjekt som alle skolane var interesserte i, og dermed gjekk vi saman om det, fortel han.

Indre Hordaland hadde lenge vore prega av nedgang i talet på arbeidsplassar. Myrtveit hadde eit ynskje om å auke verdiskapinga innanfor dei lokale ressursane, som fanst i rikt monn. 'Elevane må ut i verda', tenkte han.

– Vi sette oss to mål; det eine var å auke antalet utsende elevlar på yrkesfag. Det klarte vi med glans, no ligg Voss langt over det europeiske snittet. Det andre var å auke kompetansen rundt internasjonalisering på skolane. Også der har vi kome eit godt stykke på veg, seier han.

Dei fem vidaregåande skolane på Voss blir



**MULIG PRAKSISPLASS:** Hotelldirektør Erik Fleischer Tønjum (til v.) gir dei franske lærarane Nathalie Brueur og Franck Brezelle omvisning i det historiske Fleischer's Hotel. Trond Remme (i midten) og Brit Ingvild Osgjerd (til h.).



**KOORDINATOR:** Trond Remme er ein av to personar som no koordinerer internasjonaliseringarbeidet på dei vidaregåande skolane på Voss.

Normandie. Voss har allereie sterke band til regionen, og planlegg samarbeid om ei ny studielinje i entreprenørskap.

– Reiseliv er ei viktig inntektskjelde også i Coutances, vi har særleg mange britiske turistar, seier multimedia-lærer Franck Brezelle.

Dei franske elevane hans har laga CV-ar på video, som skal overleverast bedriftene på Voss som er aktuelle praksisplassar.

Faglærer i reiseliv på Voss vidaregåande skule, Brit Ingvild Osgjerd, har organisert bedriftsbesøka. Ho har lang erfaring frå samarbeid med Spania.

– Dei spanske lærarane har sjeldan pengar til å besøke elevane sine når dei er i praksis på Voss. Ein byggjer nødvendigvis eit gjensidig tillitsforhold med partnarskolen, og stolar på at dei støttar elevane viss dei treng hjelp, seier ho.

#### God kontakt med lokale bedrifter

For mange er Voss kanskje mest kjend som ei skibygd. Dei siste tiåra har det skjedd mykje i det lokale næringslivet som gir ei interessant samansmelting av det tradisjonelle og det nye. Både ekstremidrett, vindtunnell, agroturisme og jazzfestival trekk publikum til bygda. Med reiselivsauger skal Voss vera eit heilårsprodukt – på den måten får næringslivet fleire bein å stå på.

Det tradisjonsrike Fleischer's Hotel er ei av bedriftene som blir presentert for dei franske lærarane. Direktør Erik Fleischer Tønjum fortel at rundt ein tredel av dei tilsette ved hotellet er frå andre land enn Noreg.

Fransklærer Nathalie Brueur håpar elavane frå Coutances kan få praksis på Fleischer's.

– Å samarbeide med reiselivslinja her på Voss er ideelt for oss. Eg er sikker på at

elevane våre er veldig interesserte i praksis på Voss, vi håpar å sende tre elevar hit allereie i november, seier ho.

Hotellnæringa opplever eit stort press, med mykje pågang, spesielt frå austeuropearar som ynskjer jobb. Svenske Maria Hansson, som har det daglege ansvaret i restauranten på hotellet, fortel at dei som får jobb for lengre periodar må lære seg litt norsk.

– Det er veldig kjekt å få utvekslingslevar til hotellet, dei er som eit friskt pust, seier ho.

#### Gir motivasjon og lågare frafall

Trond Remme meiner internasjonaliseringarbeidet på Voss har gitt betre kvalitet og arbeidslivsrelevans for yrkesfaga. Til no har det aller meste av prosjektmidlane gjennom EU-programma vore brukt på elevane.

– Vi håpar fleire av lærarane våre etter kvart kan reise ut gjennom Erasmus+. Vi veit av erfaring at dei som har vore ute kjem heim med ein masse nye idear til undervisninga, seier han.

### «Utvekslings- elevane er som eit friskt pust»

**MARIA HANSSON**  
RESTAURANTANSVARLEG  
FLEISCHER'S HOTEL

Ei enkel oppskrift på gode samarbeid og vellukka prosjekt har han ikkje.

– Ein må gripe dei moglegheitene ein ser, og dyrke det nettverket ein har. Nokre gonger fungerer utplassering av elevar i bedriftene kjempebra. Andre gonger fungerer det ikkje, og då er det viktig å ha ein ærlig og open dialog på det, for å gjere endringar som kjem eleven til gode, seier han.

Ved skolestart i haust vart det arrangert internasjonal lunsj der alle som hadde vore i mobilitet førre skuleår delte erfaringar frå praksisopphald i Europa.

– Ikkje alle dei utvalde elevane var i utgangspunktet komfortabel med å snakke framfor ei forsamling. Men dei tok utfordringa, drog til Europa og presenterte erfaringane sine for dei andre når dei kom heim. Når vi vektlegg motivasjon og ikkje berre karakterar i utveljinga av elevar, ser vi at fleire står løpet ut og ikkje sluttar på skolen, legg han til.

Her ligg òg mykje av motivasjonen til Remme. Å høyre engasjerte elevar fortelje og dele erfaringane sine frå utanlandsopphald er veldig kjekt, tykkjer han.

– Det er det som driv meg i dette arbeidet; å sjå elevar som blømer, samtidig som det tilfører ein internasjonal dimensjon til skolane våre, seier han.

**NY KUNNSKAP:** Elevane Asle Hansen (til v.) og Benjamin Reidar Storhaug Sandal (til h.) har hatt praksis i Austerrike, og demonstrerer ny lærdom for klassen.

om få år til to. Myrtveit legg ikkje skjul på at det til tider var vel mykje arbeid å være primus motor for internasjonaliseringarbeidet. Det var også grunnen til at han i 2013 sende stafettspinnen vidare.

takt. Folk kjenner kvarandre og det er mykje lettare å finne praksisplassar enn i byane, legg ho til.

Trond Remme seier seg einig:

### «Ein må gripe dei moglegheitene ein ser og dyrke det nettverket ein har»

**TROND REMME**  
INTERNASJONAL  
KOORDINATOR PÅ VOSS

– Foresetnaden for gode resultat er fagleg forankring og tydeleg fordeling av ansvar. Målet må vera at internasjonalisering blir implementert i den daglege drifta og undervisninga på skolane, seier han.

Berit Roksvåg frå opplæringsavdelinga i Hordaland fylkeskommune skryter av korleis Voss har organisert internasjonaliseringarbeidet:

– Det er ein veldig god modell dei lagt opp til på Voss, seier ho.

– På forholdsvis små plassar som dette har skole og næringsliv ein naturleg tett kon-

– Moglegheitene som internasjonalt utveksling eller praksis gir er svært verdifulle – for elevane, bedriftene og for bygda.

#### Nytt samarbeid med Frankrike

Sidan 2006 har dei vidaregåande skolane på Voss sendt ut rundt 500 elevar gjennom Leonardo-programmet, og tatt imot nesten like mange.

– Vi har brukt nettverka våre flittig for å skaffe gode praksisplassar som gir fagleg utbytte, seier Trond Remme.

Når SIU-magasinet vitjar Voss, har jordbruksskolen besøk av to franske lærarar frå skolen Lycée Lebrun i Coutances i



I Erasmus+ kan ansatte i skoler og barnehager få støtte til å hospitere i en skole eller barnehage i Europa, og delta på europeiske etterutdanningskurs. Lærere kan også få støtte til å undervise ved en skole eller barnehage i Europa. Vi har snakket med to skoler som akkurat skal i gang med slik Erasmus+ mobilitet for ansatte. Hva er deres mål og forventninger?

TEKST: RUNO ISAKSEN

ELVEBAKKEN SKOLE:

## Forberedt på internasjonalt arbeidsliv

**VI FORVENTER AT** Erasmus+ vil gi elevene bedre engelskferdigheter og mer toleranse for andre kulturer. Det kan på sikt gjøre dem mer forberedt på kravene i det europeiske arbeidsmarkedet, sier Rune Glad, rektor ved Elvebakken skole i Alta.

### Hvorfor satser Elvebakken skole på Erasmus+ mobilitet?

– Vår skole ligger langt nord, og resten av Europa er langt borte. Vi ønsker derfor at lærere skal få reise ut og knytte kontakter med lærere i andre land. Ideen er at dette skal føre til større prosjektsamarbeid senere.

– Vi forventer at alle på skolen forstår mer av tankegangen bak det frie europeiske markedet. Vi vil bli mer internasjonal, noe som kan gjøre elevene våre bedre rustet for det europeiske arbeidsmarkedet.

### Hva mer skal elevene få ut av dette?

– Vi ønsker at elevene våre får bedre internasjonal forståelse, blir kjent med andre kulturer og det europeiske samarbeidet, og ser nytten av å lære fremmedspråk.



**RUNE GLAD**  
REKTOR ELVEBAKKEN SKOLE

Skolen trenger å forbedre elevenes engelskkunnskaper, for vi har ligget under gjennomsnittet på nasjonale prøver.

– Etter hvert vil vi komme i gang med mer elevaktivt samarbeid. Dette vil uten tvil kunne utvikle forståelse for språk, kultur og demokrati.

### Hva skal lærerne få ut av det?

– For å nå målene våre, trenger lærerne å lære mer om Europa, prosjektstyring og internasjonalt samarbeid. De trenger kurs hvor de kan komme i kontakt med prosjektpartnere. Under hospitering på skoler i andre europeiske land kan de lære mer om skolesystem, undervisning og nye undervisningsmetoder som kan høyne vårt faglige nivå.

– Vi regner med å bli kjent med det tyske skolesystemet, oppleve hvordan de driver fremmedspråkundervisningen og hvordan de lærer tysk til fremmedspråklige elever. Prosjektet er på engelsk, så lærerne får høyere kompetanse i dagligtale. I tillegg vil vi lete etter fremtidige prosjektpartnere i skolene vi besøker.

– Men det viktigste er at lærerne føler seg forpliktet til å delta i internasjonale prosjekter også i fremtiden. De som har vært på kurs i prosjektarbeid er kvalifisert til å lede og delta i internasjonale prosjekt. De kan også motivere og støtte resten av kollegiet når prosjektene skal settes ut i livet. Med økt kunnskap om kulturelle forskjeller, vil de også vise større

forståelse for elever fra andre kulturer.

### Hvordan passer satsingen inn i skolens mer overordnede arbeid?

– Vi jobber mye med å bygge godt læringsmiljø, med sterkt fokus på klasseledelse og elevdeltakelse. Deltakelse i Erasmus+ vil kunne gi oss nyttig kunnskap om hvordan dette er i andre land, og samtidig gi lærerne mulighet til å reflektere over egen praksis. Vi jobber også med å optimalisere engasjementet blant elevene, også her tror vi Erasmus+ vil være viktig.

### Hvordan gikk dere fram for å finne europeiske partnere?

– En av våre lærere har vært med i noen europeiske prosjekter i blant annet eTwinning, og vi brukte hennes kontakter for å komme i gang. Nå skal flere få muligheten. Vi har vært i kontakt med Ifel-Institut i Hamburg, og har en avtale om hospitering i fag på barne-skolen som passer våre lærere.

### Hvordan var søknadsprosessen?

– Omfattende, men også lærerik. I søknaden skal vi si noe om forankring i egen organisasjon, som er viktig. Det er positivt fordi vi i prosessen med søknaden har måttet reflektere omkring hvordan deltakelse i Erasmus+ kan være en naturlig del av det vi gjør i klasserommet, og med skoleutvikling. Ellers har vi ikke opplevd noen praktiske utfordringer.



Illustrasjonsfoto: iStockphoto

LØKEBERG SKOLE:

## Nettbrett gir bedre læring

**LØKEBERG SKOLE** har fått Erasmus+ midler til at 19 lærere kan hospitere på andre europeiske skoler over to år.

### – Hva ønsker dere å oppnå med satsingen?

– Målet vårt er å øke og fornye kompetansen vår slik at vi endrer undervisningsmetode når det er hensiktsmessig for å øke elevenes læringsutbytte. Det innebærer at vi må tenke annerledes når vi planlegger og forbereder undervisningen vår, sier Hilde Mørk Jansson, rektor ved Løkeberg skole i Bærum.

– Vi ønsker at elevene på Løkeberg skole skal få størst mulig læringsutbytte. Vi ser at bruk av eksempelvis nettbrett gir nye muligheter, og er en utrolig motivasjonsfaktor.

### Hvordan passer denne satsingen inn i skolens mer overordnede arbeid?

– Kommunens kvalitetsplan 2012–16 for bærumsskolen har tre fokusområder: relasjons- og ledelseskompetanse, vurdering for læring, digital didaktikk. Vår skoles plan og prosjekt er forankret i disse fokusområdene.

### Hvorfor ønsker dere å sende ut lærere på Erasmus+?

– Løkeberg skole har vært på flere skolebesøk i utlandet. Vi har erfart at felles faglige og sosiale opplevelser engasjerer og utvikler lærerne i egne klasserom. Vi har også vært med i flere europeiske skoleprosjekter, men ikke i de siste årene. Da vi oppdaget mulighetene i Erasmus+, hadde vi lyst til å se om vi kunne få en bit av denne gavepakken.

– Dessuten har en av våre lærere tidligere fått EU-midler til engelskkurs

i Oxford. I år fikk hun beskjed fra SIU om at alle slike ordninger er samlet i Erasmus+. Da satte vi oss inn i kriteriene for å søke.

### Hvordan gikk dere fram for å finne europeiske partnere?

– Vi har ikke knyttet direkte kontakt med noen europeiske partnere ennå. Jeg har hørt rektoren ved Hove Park School i Brighton fortelle en utrolig historie om hva som skjedde på hans skole ved bruk av nettbrett i undervisningen. Nettbrettet gir store muligheter til kreativitet, elevene blomstrer når læring skjer med en praktisk innfallsvinkel. Ved Hove Park var sammenhengene mellom undervisningsmetode og resultat klar: De lærerne som endret metodikk gikk størst effekt. Elevene har lært mer. Framover skal vi jobbe videre med å kartlegge skoler som er kommet langt med nettbrett, ta kontakt og innlede samarbeid.

### Hvordan var selve søknadsprosessen?

– Søknadsprosessen var intensiv jobbing i noen dager. I begynnelsen var det vanskelig å forstå hvordan skjemaet skulle fylles ut, men SIU har jo også egne kurs i søknadsskriving.



**HILDE MØRK JANSSON**  
REKTOR LØKEBERG SKOLE

# Forbedret eTwinning

eTwinning er et gratis nettbasert tilbud til lærere og elever i 39 land i og utenfor Europa. Nå er verktøyet forbedret og relansert.

TEKST: RUNO ISAKSEN

**eTWINNING** legger til rette for pedagogisk samarbeid mellom skoler for å utvikle bruk av IKT i læring. Mer enn 263.000 europeiske lærere er registrert i eTwinning-portalen, deriblant 2.800 norske. Høsten 2014 har eTwinning relansert og forbedret Prosjektrommet med nye funksjoner og muligheter. Lærere som har funnet partnere og laget prosjektbeskrivelse, får tildelt et slikt lukket prosjektrom for å kommunisere, samarbeide, lagre og dele dokumenter. Også elevene har tilgang til prosjektrommet.

## Fra nasjonalt til internasjonalt samarbeid

En annen nyhet er at eTwinning nå åpner også for *nasjonalt* samarbeid. En skole i Bergen kan samarbeide med en skole i Oslo.

– Dette er et lavterskeltilbud. Min erfaring er: Når man først begynner med slikt prosjektarbeid med andre skoler, så vil man jo gjerne gå videre. Et slikt nasjonalt samarbeid kan danne grunnlag for internasjonalt samarbeid, hvor man også trekker inn språk og kultur, alt som vi vet at lærere og elever har så kjempestort utbytte av, sier Lisbeth Gregersen. Hun er kontaktperson for eTwinning i Norge.

## Finner partnere

Som skoleansatt oppretter man egen profil for så å søke etter prosjektpartnere etter en rekke kriterier: land, fag, skoletype, alder på elevene. Det er også mulig å søke etter partnere som ønsker å starte større samarbeid under Erasmus+.

– Du finner også masse gode tips og prosjektforslag. Som registrert medlem får du tilbud om å delta på nettbaserte kurs. I tillegg arrangerer vi 20-25 fysiske seminarer omkring i Europa årlig. Så følg med på eTwinning.no, er rådet fra Lisbeth Gregersen.

eTwinning er en del av EUs utdanningsprogram Erasmus+. IKT-senteret er nasjonal støttetjeneste for eTwinning i Norge.

ETWINNING.NET/NO

## Digitale ressurser

Internasjonalisering angår alle elever, ikke bare de som deltar i ulike utvekslingsordninger og andre former for mobilitet. Her finner du eksempler på hvordan man kan arbeide med internasjonalsisering hjemme på skolen og i klasserommet, med ulike digitale ressurser.

### Globalskole

– Global Skole kan bidra inn i norsk skole ved å gi lærere og elever faglig godt stoff på globale utviklings-spørsmål med fokus på global forståelse, årsakssammenhenger, kritiske spørsmål og handlingskompetanse, sier Reidun Blehr Lånkan, avtroppende redaktør for Global Skole.

Global Skole utvikler egne ressurser og peker i tillegg til eksterne læringsressurser laget av global.no sine partnere. Global Skole er finansiert av Norad. Undervisningsoppleggene er basert på dagsaktuelle globale spørsmål, utviklet av eller i samarbeid med norske frivillige organisasjoner.

– Undervisningsoppleggene er bygget opp rundt praktiske øvelser og refleksjon som tar utgangspunkt i det elevene kan fra før, utforskning av ulike tema og perspektiver, samt diskusjon for å relatere det hele til elevenes egen virkelighet og handlingsalternativer.

GLOBALSKOLE.NO

### Nasjonal Digital Læringsarena (NDLA)

– Vi retter oss mot videregående opplæring og tilbyr åpne, gratis læremidler til alle. Hittil dekker vi i overkant av førti fag, på sikt vil vi dekke samtlige fag, sier NDLA-leder Øivind Høines.

Ndla.no inneholder fagtekster, bilder, filmer, spill, animasjoner og en rekke interaktive oppgavetyper. Det har også en egen delingsarena, hvor lærere kan dele tips og ressurser.

– Vi har om lag 50.000 besøk hver eneste dag, og er så vidt jeg vet den største tilbyder av digitale læringsressurser i Norge i dag. Det er ikke slik at skolen går fra bok til digitale læringsmidler, i stedet går man fra bok til et bredt mangfold av læringsressurser. Vi sier: Bruk det som passer den enkelte klasse og elev best.

NDLA er et felles fylkeskommunalt initiativ, et innkjøpssamarbeid som startet i 2007 mellom 18 fylkeskommuner.

NDLA.NO

### Redd Barna: Det magiske klasserommet

– «Det magiske klasserommet» kombinerer et lekent og fargerikt visuelt uttrykk med alvorlige tema som fattigdom og klimaendringer. Norske elever møter barn fra ulike land som forteller om sitt liv, og hva de gjør for å kjempe for barns rettigheter. Dette skaper nærhet og engasjement, sier Guro B. Håndlykken, rådgiver for skolemateriell hos Redd Barna.

– Når norske elever får kunnskap om hvordan barn lever i fattige land, reflekterer de også over verdien av barns rettigheter generelt, og av at egne rettigheter oppfylles. Dette bidrar til å utvikle rettferdighetssans og samfunnsengasjement. I tillegg utfordres elevene i «Det magiske klasserommet» gjennom ulike oppgavespill.

Redd Barna er en frivillig, medlemsstyrt rettighetsorganisasjon som sprer kunnskap om Barnekonvensjonen, styrker barns rett til medvirkning og motvirker mobbing i skoler og barnehager. «Det magiske klasserommet» er laget med støtte fra Norad.

REDDBARNA.NO/KLASSEROM

### Fremmedspråksenteret

– Fremmedspråksenterets kjerneoppgave er å samle, systematisere og spre relevant informasjon. I vår ressursdatabase kan man foreta spissede søk etter digitale læringsressurser via læreplanmål. Her har vi gjort egne interne ressurser tilgjengelige for søk og også samlet relevante eksterne ressurser som er kvalitetssikret av senterets rådgivere for de ulike språk, sier Steinar Nybøle, leder for Fremmedspråksenteret.

– I tillegg har Fremmedspråksenteret laget en IKT-veiledning for lærere med ideer til og eksempler på hvordan man kan arbeide med læreplanmålene slik at elevene utvikler både språkkompetanse og digital kompetanse.

Nasjonalt senter for fremmedspråk i opplæringen (Fremmedspråksenteret) er underlagt Kunnskapsdepartementet og lokalisert til Høgskolen i Østfold.

FREMMEPRÅKSENTERET.NO

### Globalis

Globalis er et interaktivt verdensatlas. På siden finner man blant annet statistikk, landinformasjon, satellittbilder og verdenskart. Målet er å visualisere likheter og ulikheter i verden, og hvordan mennesker påvirker livet på planeten.

Globalis er rettet mot ungdomsskoler, videregående skoler og folkehøgskoler, og sidene kan benyttes i en rekke fag.

– Vi håper at våre digitale kart, grafer, figurer og fakta kan hjelpe elevene til å forstå verden rundt seg, og jobber mye for å tilpasse og gjøre informasjonen visuell og enkel og inspirerende, samtidig som den er fra kvalitetssikrede kilder, sier Venke Uglenes, informasjonsrådgiver i FN-sambandet.

Globalis er utviklet av FN-sambandet i Norge med støtte fra Norad og Utenriksdepartementet. Med støtte fra Nordisk råds prosjektprogram Nordplus er Globalis også oversatt til svensk, dansk, finsk og islandsk.

GLOBALIS.NO

### NUPI: «Hvor hender det?»

Nettstedet «Hvor hender det?» består av en rekke tilbud til elever, lærere, studenter og folk som er interessert i internasjonale spørsmål.

Artikkelserien «Hvor hender det?» med tilhørende arbeidsoppgaver kommer med 24 elektroniske nummer pr. år. Nettstedet inneholder en rekke kvisser om internasjonale spørsmål, nettmøter med forskere om aktuelle tema i tillegg til NUPI-blogger, hvor NUPI-forskere uttaler seg om høyaktuelle spørsmål.

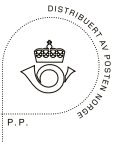
NUPI forsker på og formidler kunnskap om globale maktforhold, sikkerhetspolitikk, utviklingsspørsmål, internasjonal økonomi og om forhold av særlig interesse for norsk utenrikspolitikk. NUPI er et uavhengig forskningsinstitutt.

HVORHENDERDET.NUPI.NO

RETURADRESSE:

SIU  
Postboks 1093  
5809 Bergen

**B**  
NORGE



# DEN EUROPEISKE UNGDOMSPORTALEN

Den europeiske ungdomsportalen [europa.eu/youth](http://europa.eu/youth) tilbyr europeisk og nasjonal informasjon for unge som bor, studerer og arbeider i Europa. Informasjonen er organisert i ni temaer, dekker 33 land og er tilgjengelig på 27 språk. Har du spørsmål om de ulike landene stiller du disse direkte fra portalen til lokale eksperter.

Les om jobb, helse, skole, kultur, utvekslingstilbud, konkurranser og politikk i Europa. Ungdomsportalen kan være et nyttig redskap både for rådgivere, lærere og ungdom selv.

Eurodesk er et nettverk av informasjonsarbeidere som jobber med europeiske muligheter for ungdom. De norske sidene på ungdomsportalen driftes av Eurodesk Norge, i Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet.



[europa.eu/youth](http://europa.eu/youth)

**eurodesk.no**  
informasjon om studier, stipend og jobb i Europa